

quorum celebris laus personat in ultimis, ut credo, terræ sinibus. Tales socios ad colloquium elegi, in horum contubernio veritatem et sapientiam inveni; ideoque semper gaudens optabam eorum consiliis perfrui.)

Et lib. viii, pag. 676.

« Durandus Troarnensis abbas grandævus, ab infantia monachus, religione et sapientia præcipuus, ecclesiastici cantus et divini dogmatis doctor peritissimus, sibi durus carnifex, aliisque mitis opifex, post multos in Dei cultu labores, in lectum decubuit, et bene, ut prudens et fidelis servus, ire ad curiam Domini sui oratus, III Idus Februarii de sæculo migravit. »

Deinde post pauca :

« Venerabiles discipuli glebam religiosi doctoris in capitulo suo reverenter sepelierunt, et in candido lapide qui suppositus est, epitaphium hoc addiderunt : »

*Hac legitur tumba bonus et venerabilis abba,
Durandus, nostri norma monasterii.
Ad Domini laudem præsentem condidit ædem,
Qua sibi propitium credimus esse Deum.
Luce sub undena Februi resolutus habena
Carnis, ad angelicam dirigitur patriam.*

DOMNI DURANDI

ABBATIS TROARNENSIS

LIBER DE CORPORE ET SANGUINE CHRISTI

CONTRA BERENGARIUM ET EJUS SECTATORES.

(GALLAND. *Veterum Patrum Bibliotheca*, tom. XIV, pag. 245, ex codice ms. bibliothecæ domni Bigot, Rothomagensis curiæ monetarum senatoris.)

PROCEMIUM.

Doctorum cunctos labor est inquirere libros,
Ut divinarum quæ sit substantia rerum
Rite capi valeat, sub forma panis operta
Ac vini; quæ, post sacra verba, crucis quoque si-
[gnum,
Nil aliud sunt quam caro vera, cruor quoque verus
De vero Christi regnantis corpore in astris,
Ut regem regum deceat ac Dominum dominorum.
Sint ideoque satis hæc nostra minus studiosis,
De multis Patrum libris excerpta priorum.
In quibus et fidei vigor emicat, et brevitatis
Concinnæ utilitas non parva datur recitanda,
Tantum simplicibus; sapientes porro sequantur,
Ac studio freti potiora legendo capaci.

Verum ne nobis succensendum temere quis
Idecirco retur, quod præsumpsisse videmur
Talia, discat nos multa improbitate coactos,
Jam per Francorum fines et castra vagantium
Schismaticorum hæresis, per quos cæpit nova no-
[stis
Temporibus, veneranda negans mysteria Christi,
Ecclesiæ quibus alma fides viget alta decenter.
Propterea ut vilem sapientum nemo laborem
Rideat, hunc nostrum multis fateor placitum.
Optima namque Patrum decerpsi dicta priorum
Sinceræ fidei, de carne et sanguine Christi,
Atque hoc in parvo congressi multa libello.

INCIPIT LIBER

DOMNI DURANDI ABBATIS

DE CORPORE ET SANGUINE DOMINI.

PARS PRIMA.

I. Quoniam quidem veteris hostis, inimicus hu-
mani generis, et homicida crudelis, juxta vocem
apostoli, ac si leo rugiens circumit quaerens quem de-

voret, oportet ei nos resistere fortes in fide, sine
qua prorsus est impossibile Deo placere. Ea enim
est quæ virtutem ejus elidit, procacitatem obtundit,
atque de eo victorioso triumphat braviumque vite

perennis reportat. Ipse namque virosus anguis antiqua mortalium pestis, qui per vasa suæ deceptionis aptata in interitum, multiforme pravitatis hæreticæ venenum a primordio fidei per orbem diffudit universum, nunc etiam per occultos nequitix suæ satellites et ministros catholicam fidem subtiliter conatur eludere, Christique Ecclesiam, in sua veritate antiquitus fundatam, exquisitis tentat argumentis labefactare. Nam quibusdam, vana sapientibus ac perverse non tam alios quam senectus decipientibus, persuasit sentire, atque callidis usurrationibus sensim et occulte aliis sentiendum intimare nihil in sacramentis Dominicis ad veritatem fieri, sed omnia potius per figuram et similitudinem geri. Qui, ut se hæreseos suspicione calide exuant ac Dominicæ sententiæ congruere ostendant, hac se calliditatis arte palliant, atque profanæ novitatis dogma ita tenuis temperantes colorant, ut dicant ea quæ ad altare deferuntur panis et vini munera, post consecrationem etiam quod fuerant permanere, et sic quodammodo corpus Christi et sanguinem verum, non naturaliter, sed figuratiter esse. Ipsas quoque substantias divinæ oblationis adeo corruptibiles et corruptentes delirant esse quatenus, et in digestionem communium ciborum perire, et amplius æquo sumentes in crapulam et ebrietatis furorem queant vertere.

Sed et alia graviora satis multoque his turpiora sentiunt et consciis minusque suspectis insurrare non desistunt; quæ, ne dicam proferre, verum etiam nefas est vel tenuiter cogitare. Sed quærendum arbitror, talesque doctores consulendum reor quid utilitatis efferat hujusemodi eorum professio, in qua nihil sanctum, nullum prorsus reperitur sanctitatis imitandæ vestigium; sed omnia insana sunt et turpia, perversæque morum et actuum dissolutioni militantia. Quod si aliquatenus admittitur tanta perversitas ut in Dominicis mysteriis nulla credatur veritas, sed umbratilis duntaxat astruatur falsitas, quodque consequitur eorundem sacramentorum turpis corruptela, quid, rogo, restat, nisi ut tota perierit professionis Christianæ disciplina? Sicut enim in his solidus catholicæ fidei vigor et salutis humanæ summa consistit, ita his ademptis nihil sanctitatis, nihil meriti reliquum fuerit. Nam si hic aliqua deprehenditur falsitas, ubinam, quæso, erit veritas? Nullus igitur timor, nulla in sanctis erit ultra reverentia; nemo cordis munditiam, nemo corporis colet sanctimoniam; omnia erunt dissoluta, omnia plane incomposita, cessante summæ honestatis disciplina. Nec immerito. Quis enim deinceps modestiæ sobrietatique operam adhibuerit? quis ibi cultum divini timoris dependerit, ubi nulla est majestas veritatis? Cæterum si in cibo Dominico figura, et non substantiva veritas est, Christus qui dixit: *Accipite, et comedite; hoc est corpus meum*, verax non est; si verax non est, nec Deus est; si Deus non est, inanis est sanctorum per

A orbem terræ prædicatio, inanis etiam Ecclesiæ catholicæ fides ac professio, in qua pretiosus martyrum nequidquam fusus est cruor, frustra que fortium labor athletarum in theatro mundi, ipso spectante, triumphum de hoste reportavit; ac per hoc nihil est quod agimus, nihil omnino quod speramus. Hiccinne est fructus uber, hæccinne opima merces, cui schismaticorum impudens inservit insolentia? O perditum fundamentum! quod tanta sequitur non structura, sed ruina. Sed absit ut Christus Deus non sit qui utique verax est, quia revera Deus est: si verax est, ergo quod ipso porrigente accipitur, quod præbente comeditur, quanquam diverso pro meritum differentia modo, Dominicum tamen vere corpus est, quod internam duntaxat purificatam aciem, ipsa imbecillitate exteriorum luminum feriata, in fidei speculo alte rimari liquet. Sed tamen evidenti præconio Veritatis moderni dogmatistæ responsalesque Satanæ refragantur, et tam impia turpiaque libertate temeraria submurmurando opinantur quæ et ipsius aeris insciant auras, sibique faventium mentes hominum corrumpant et cerda. Verumtamen ut tantæ perfidiæ notam caveant confutationemque liberius subterfugiant, omnibus divinis tractatoribus voluminum auctoritatem derogant beato papæ Gregorio, Leoni, Maximo et cæteris quicumque præter paucos aliquid in authenticis Ecclesiæ litteris disserendo laborarunt

PARS SECUNDA.

C II. Sed valde incompetens videtur et absurdum ut abjecti spurcique homines, qui neque honestate vitæ, neque scientiæ utilitate aliquid Ecclesiæ catholicæ contulerunt emolumentum, eatenus convalescant ut tot Patribus atque doctoribus, quorum vita hactenus, et institutione florere dignoscitur fides orthodoxa, prædicatione quoque et instantia succrevisse, atque in melius Deo suffragante diutim profecisse, fructum sui laboris auferant; nos quoque sibi impudenter inclinent atque suo errori perverse applicent. Inconsultum nihilominus esse liquet ut eos deseramus quorum doctrinis instrui-mur, sanctæ vitæ exemplis informamur, quotidianisque miraculis illustramur; eis vero inhæreamus quorum vita despiciabilis. Si qua esset etiam recte docendi professio, merito foret vilis et obnoxia contemptui. Sed enim hoc tale esset, ac si vitæ renuntiantes mortem amplecteremur; lucem abdicantes, tenebris implicaremur; abjurantes veritatem, fallaciæ manus præberemus. Absit autem ut tam perverse et a veritate ipsa tantum aversis pari jungamur perfidia, atque in sancta Domini corporis ac sanguinis communionem minus aliquid fateamur quam catholica per universum orbem prædicat Ecclesia. In qua revera tam veræ Christi caro, verusque sanguis existit quam verax esse ipse Christus probatur, qui ea prior sanctificavit, suisque demum auctoritatem formamque sanctificandi sua potestate concessit, quæ fideliter percepta justos clarificat;

peccatores justificat, impios condemnat, nec diversa in se, pro meritorum tamen qualitate in omni professione, sive persona, diversa cognoscitur operando peragere. Neque de cætero subire credenda est cuiuslibet injuriæ incommoditatem, sed potius in spiritualem refundi virtute divina operationem. Unde scriptum est : *Panis quem ego dederò caro mea est pro mundi vita.* Panis ergo caro est, quia ipsa Veritas dicit : *Panis quem ego dederò caro mea est ;* caro vero vita, et vita mundi, non corruptela. Ut enim Deus et homo Jesus Christus, impleta redemptionis humanæ dispensatione, a morte ad vitam, ad corruptionem excessit a corruptione, ita etiam hoc divinum ac cœleste sacramentum, non immerito creditur a specie visibili in id repente transformari, quod solus ipse novit, *in quo sunt omnes thesauri sapientiæ ac scientiæ reconditi,* expenso videlicet haurianorum cœlestibus jungendorum officio satis efficaci. Unde Dominus : *Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, in me manet, et ego in eo.* Ubi, ut cunctis sanum sapientibus patenter liquet, non digestionis obscenitas, sed divinæ per sacramentum mansionis repromittitur negotium fidelibus ; ac proinde divinum mysterium fideliter atque competenter acceptum, et in id quod jam ex parte erat, ab eo quod adhuc visui subjacebat exteriori, divinitus ex toto transformatum. Sumentium quoque animas mentesque sanctificat ac provebit, divini mansioni coaptat et componit ; ac deinde a morte ad vitam transformat jure potenti, sicut Auctor ejusdem muneris attestatur, ubi ait : *Qui manducat me, vivet propter me.* Porro videamus quid beatus Augustinus doctor de hac transformatione senserit, quidve in libro tertio De sancta Trinitate tractatum reliquerit. Si ergo, ait, Paulus apostolus, adoptionem expectans redemptionem corporis sui, potuit significando prædicare Dominum Jesum Christum aliter per linguam suam, aliter per epistolam, aliter per sacramentum corporis et sanguinis ejus, nec membranas, nec atramentum, nec significantes sonos lingua editos, nec signa litterarum conscripta pelliculis, corpus Christi et sanguinem dicimus, sed illud tantum quod ex fructibus terræ acceptum et prece mystica consecratum rite sumimus ad salutem spiritualem, in memoriam pro nobis Dominicæ passionis, quod cum per manus hominum ad illam invisibilem speciem perducatur, non sanctificatur ut sit tam magnum sacramentum, nisi operante invisibiliter Spiritu Dei. Cum hæc igitur omnia quæ per corporales motus in illo opere fiunt Deus operetur, movens primitus invisibilia, sive ministrorum animas hominum, sive occulorum spirituum sibi subditas servitutes, quid mirum si etiam in creatura cœli et terræ, maris et aeris facit Deus quæ vult, sensibilia atque insensibilia ad seipsum in eis, sicut oportere ipse novit, significandum et demonstrandum, non ipsa sua, qua est, apparente substantia? In qua sententia illud diligenter et præcipue perpendendum

A proponimus quod ex terræ fructibus accipi ac prece mystica corpus Christi ac sanguinem consecrari dicitur per quamdam manum divinam, a forma visibili invisibiliter operante Spiritu sancto, hoc tam magnum fiat sacramentum ad invisibilem speciem indubitanter perducere pronuntiatur, revera enim ex visibilibus et terrenis substantiis, id est pane et vino aqua misto, incomprehensibili sancti Spiritus officio, verbis quoque mysticis sanctum Domini corpus ac verus sanguinis efficitur, mutata non specie, sed natura ; vere nihilominus inter manus ministrorum ad invisibilem speciem cœlesti commercio perducitur ejusdem sacramenti etiam visibilis forma, videlicet ut tantum fiat sacramentum, id est, ex toto sanctitas ac vita animarum.

B Nec ut pravi quique audent delirando confingere, in digestionis corruptionem resolvitur, sed magis in mentibus utentium vitam salutemque efficaciter operatur. Propter quod et Redemptor noster, sui auctor et sanctificator mysterii, in sancto Evangelio ait : « Si quis manducaverit ex hoc pane vivet in æternum. » Ubi cum panem audis, minime turberis, nec exteriori forma traducaris. Verum quæ sequuntur diligentius attende, ubi sua idem Dominus verba patenter dignatus est explanare, et sub visibilis rei obtentu aliud satis longe clarius et magnificentius voluit ostentare. Ait enim : « Et panis quem ego dabo caro mea est. » Ecce qualiter, quam lucide exprimitur quod prius aliud, hoc est panis, vocabatur. Caro ergo dicitur, et panis vocatur ; panis, quia cibus est, vel propter similitudinem forinsecus apparentem ; caro vero, quia vita est, et propter veritatem intrinsecus dispensatorie latentem. Panis enim dicitur, ne exhorrescas statim ipso auditu, sicut olim multi discipulorum, de quibus scriptum est : « Quia abierunt retro, et jam non cum Jesu ambulabant, dicentes : Durus est hic sermo, quis potest eum audire? » Caro vero vocatur, ut inviteris tantæ novitatis intuitu, utque intus trahatis repromisso tam ingenti beneficio. Tum subinfertur : *Pro mundi vita ;* vita utique non corruptela, ut impia modernorum hæreticorum asserit temeritas ; *pro mundi, inquit, vita.* Mundi quidem prius immundi propter vitæ corruptæ spurcicias, ac sordes et opera iniquitatis, quibus tam prævaricatione primi parentis humana natura quam vitiatæ originis necessitate attaminata diutius in deterius prolapsa sorduit ; at jam glorioso cruore Christi, ac si agni immaculati, in crucis videlicet ara immolati, militis lancea profuso, ad plenum mundati, quia unde culpa, inde manavit et gratia ; nam de latere dormientis Adæ Eva formata processit, quæ mundo damnationem mortis per transgressionem præcepti invexit ; de latere nihilominus secundi Adæ, id est Christi, crucis in patibulo suffixi atque in soporem triduanæ mortis resoluti, sanguis et aqua profudit, qui exclusa mortis æternæ præna perennis vitæ gratiam refundit. Inde plane salus, inde vita est mundi, cui expiando ab omni sorde peccati tam

originalis quam actualis, hoc singulare remedii genus divina Providentia, humanos miserata errores, procuravit; sicque in sua sancta Ecclesia, per universum orbem longe jam lateque diffusa, unicum ac speciale instituit sacrificium quo et Deus ipse mundo misericorditer propitiatur, et mortalis infirmitas quotidianis eum sceleribus offendens reconciliatur. Cui quicumque non recte credendo, vel impudenter atque impie blasphemando contradicit, divinis per omnia ingratus beneficiis, cœlestis aditum propitiationis salutis suæ præcludit; propter quod nec gratiam vitæ, quæ in tanto præfixa est sacramento, valet aliquatenus adipisci. De qua superius constat pronuntiatum: *Panis quem ego dedito caro mea est pro mundi vita.*

PARS TERTIA.

III Libet autem intueri diligentius quod caro Dominica bis oblata est pro mundi vita. Prius videlicet semel in sacramento, quando ipse Redemptor noster panem in manibus accepit, et in cœlum oculis elevatis benedixit, fregit, ac sic discipulis suis dedit, et ait: *Accipite et comedite, hoc est corpus meum.* Unde et hujus sancti sacrificii forma, quod jam non semel in pretio, quando ut genus mortaliū redimeretur, idem Dei Filius crucis patibulum ascendit, seque ipsum Patri suo in sacrificium sacerdos ipse et hostia obtulit. Qui modus jam tunc præsignabatur, cum, ut prælibavimus, visibilem panis substantiam idem Salvator morti, quam prælegerat, jam loco et tempore propinquus, sanctificavit, dicens: *Accipite et comedite, hoc est corpus meum.* Ac ne cuilibet perverso facultas forte relinqueretur errandi, vel aliud quid intelligendi, subintulit: *Quod pro vobis tradetur.* Quibus nimirum verbis exclusa sunt omnia impia opinaadi argumenta, ac falsa nuperæ hæresis commenta, quando illud, quod in manibus tenebat Dominus Jesus, quod discipulis offerebat, tam absolute suum testabatur corpus; nec prorsus aliud quam quod pro eis tradendum erat. Sane curiosius perpendendum quod pietas divina, quæ novit omnia novissima et antiqua, sicut sua sacramenta sanctæ suæ Ecclesiæ ad salutem tradidit, ita suis tam factis quam verbis ea communivit, ne in aliquo valerent infirmari aut contradici. Unde illis quæ præmissa sunt adnectit: *Hoc, inquit, facite, ac si diceret: Quod ego feci propria potestate, vos facite mea auctoritate. Ego exemplo, vos imitatione. Hoc facite.* Qui? Vos mei, qui in præsentiarum estis discipuli; et post vos hi qui non viderunt et crediderunt; et idcirco sunt revera beati. *Hoc facite.* Quid est, hoc facite? id est hoc corpus, hunc sanguinem meis verbis, mea invocatione conficite. Nec semel ut ego, sed quotiescunque sumitis. Ut quid? *In meam,* ait, *commemorationem,* id est, ut mei memoriam per hoc firmiter teneatis, meque pro vobis passum in mentem revocetis; postremo ut me videre spiritualmente, sentire præsentialiter, habere valeatis indubitanter. Et quia semel moriturus sum mihi que

A mors nullatenus est ultra dominatura, per hoc mortem meam frequenti usu recolite, ut et vobis sit salubre pietatis commonitorium, et ad Patris mei propitiationem specialius obtinendam singulare ac potens fiat emolumentum. Res ergo tam divina, tamque salutaris, tantæ denique virtutis plena et majestatis ut indigestione pereat, cuilibet vel extremo fidelium nullatenus debet persuaderi, sed semel perceptam potius sub spe futuræ, quæ expectatur, glorificationis, in præsentiarum nos consolari, et ad promerendam id postmodum quod pollicetur potenti præparare effectu oportet credi. Nimis autem videtur absurdum et a re ipsa decernitur alienum, ut, ubi Christus percipitur, de stercore cogitetur. Quod Apostolus, ne ipsis quidem, B quibus hoc placet, unde et Stercoritæ jure nuncupantur, concedit; sed judicium potius eos comedere et bibere, dum non bene dijudicant, asseritur; fidelibus fideliter Domini corpus ac sanguinem sumentibus, sub specie visibili diuini quod celebramus sacramenti. Quamobrem jam in Christo per sanctæ suæ carnis commercium naturaliter manemus, et ipse in nobis vicissim per assumptum infirmitatis nostræ morticinium esse dignatur, quoniam eo nos sibi potenter incorporavit, quo se nobis dignanter attemperavit, ac per hoc se nobiscum assumptione nostræ humanitatis, nosque secum communicando carni suæ ac sanguini unum naturaliter effecit, Sicut etiam beatus Hilarius in libro quem De sancta Trinitate titulavit, hanc novam reor hæresim prævidens in spiritu, desinivit. « Eos, inquit, nunc qui inter Patrem et Filium voluntatis ingerunt unitatem interrogo utrumne per naturæ veritatem hodie Christus in nobis sit, an per concordiam voluntatis? Si enim vere Verbum caro factum est, et vere nos Verbum carnem cibo Dominico sumimus, quomodo non naturaliter manere in nobis existimandus est qui et naturam carnis nostræ inseruit? » Diligentius, quæso, attende, et quoties vere et naturam repetierit recense. Primo quidem vere Verbum carnem factum præmisit, ac deinde vere nos Verbum carnem cibo sumere Dominico intulit, ut profecto hujusmodi insinuaret documentis non aliter carnem Verbi cibo sacramentario quam idem Verbum caro factum est percipi. Nam quia vere Verbum caro factum est, vere nihilominus eadem Verbi caro, ac potius Verbum caro, et non per cassam veritatis figuram in cibo sumi credenda est; nec sane hæsitandum, si quod præmissum est verum sit, quin id quod subnectitur consentaneum sit veritati, id est, ut sicut veritas Incarnationis facta est Verbi, ita vera per sacramentum visibile perceptio credenda sit Dominicæ carnis, quæ sumpta ex nobis sedet in cœlis consors majestatis.

IV. Hinc ipse Dominus, ut ad hujus rei nos veritatem informaret, suis ait discipulis: *Caro mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potus.* Quid lucidius? Quid expressius? Ecce ipsa Veritas de se testatur, cui adhuc novitia hæresis impudenter re-

nititur, crassamque similitudinis ac figuræ nubem A improbe consecratur. Quam divinus sophista rhetorique cœlestis Hilarius fortiter repercutit, calcatusque refellit: « Quomodo non naturaliter, inquit, in nobis manere existimandus est qui et naturam carnis nostræ jam inseparabilem sibi homo natus assumpsit, et naturam carnis suæ ad naturam æternitatis sub sacramento nobis communicandæ carnis admiscuit? » Ubi tertio naturam totidemque modis inculcavit, quia videlicet Verbum quod erat a principio permanens, et naturam carnis nostræ sibi inseparabiliter unitam quod non erat assumens, carnis suæ naturam ad æternitatis naturam admiscuit; ac per hoc eam nobis communicabilem sub sacramento præbuit. Proinde ambigendum nullatenus est humanam posse naturam ad divinæ carnis pertinere edulium, quæ ineffabili Verbi commercio adusque divinitatis adorandum perlata est participium, alioquin paganum erit, totumque penitus desipiet quod Scriptura refert: « Adorate scabellum pedum ejus, quoniam sanctum est. » Scabellum quippe divinitatis, sancta est humanitas redemptoris; cui propter inseparabilis veritatem unitatis deferenda est reverentia submissæ adorationis, tumque præsertim quanto munus supplet alterne communionis: ad hoc siquidem divinitus institutum, ad hoc discipulis a Domino indictum, ad nos usque venerabile hoc decurrit sacramentum ut per unitatis mysterium, ipsius participatione comparatum, divinitatis efficiamur grata sedes et regnum, ab humanis videlicet in divina transfigurati, et a carnalibus ineffabiliter ad spiritualia provecti.

V. Si igitur quod majus est collatum nobis non abnuimus, nec quod minus est concedi posse diffiteamur, videlicet jure sub mysterio carnem sumere corporis Christi, quod jam de contiguo nobis est, quia dignanter corporis nostri carnem assumpsit quod supra nos est, quia vere homo ex virgine natus Christus fuit, ac per hoc de veritate carnis ejus communicandæ et sanguinis nullus jam relinquatur locus ambigendi, si quidem et ipsius Domini professione et nostra fide vere est caro, et vere est sanguis sacra confectio vivifici sacramenti, quæ accepta fideliter id efficit ut nos in Christo et Christus in nobis sit. Et hæc est vitæ nostræ causa, hæc salus, quod in nobis carnalibus manentem per carnem Christum habemus; qui licet jam longe sit alterius dignitatis et gloriæ quam nos, naturaliter tamen caro est, quod nos. Quia non adimit naturam, sed glorificat assumptio, dum unum sit Verbum et caro. Unde in nobis carnalibus etiam nunc manet Verbum caro, quam nobis communicandam, dum in stadio corruptibilis vitæ curritur, ea dispensatione Christus Deus procuravit ut in nobis manerét, qui per suam passionem mortisque supplicium indulto vitæ remedio prospexit, ut ad suam nos quandoque dignitatem contuendam ac pro modulo nostro promerendam proveheret, efficeremurque ei similes, videntes eum

sicuti est. Et vere hæc est vitæ nostræ causa, quia ipsa pro nobis occubuit Vita, ut nobis usualis fieret esca. Hæc etiam gloriæ firma spes promerenda, quia ipsam gloriosæ divinitatis carnem hic tenemus in pignore, per quam in nobis carnalibus interim manentem Christum qui Dominus virtutum est et Rex gloriæ, habemus, dum eam veram, atque ipsius Verbi naturalem, ministrorum officio, remoto totius erroris scrupulo, percipimus. Anne hoc veritas non est? Ecce iterum perspicacissimus mysterii contemplator divini falsitatis auctores redarguit, pœnamque eis, qua rei tantæ majestatis mererentur plecti, urgente Christi Spiritu, qui in ipso loquebatur, imprecans adnectit: « Contingat plane his verum non esse qui Christum Jesum verum Deum denegant esse. » Hoc et nos sicut et ille, nisi ab errore suo respuerint, juvat imprecari, ut quid negaverint saltem ultionis tortura valeant experiri. Nobis autem carnis suæ, Salvatoris benignitas per veritatem suam nostramque fidem, naturam adeptis, et proprietatem perfectæ unitatis utrinque professis indulgeat quod repromisit, ut in ipso permaneamus, et ipse in nobis, statque digna merces piæ credulitatis optabile contubernium dignanter illapsæ majestatis et hospitiæ præsentialiter divinitatis per idoneum videlicet tantæ gratiæ pignus et virtutis.

PARS QUARTA.

VI. Verum licet tanti viri sufficiat auctoritas, aliqua tamen deplorare libet de sancto Ambrosio, cujus in Ecclesia catholica post apostolos auctoritas habetur præcipua, cujus eloquentiæ affluens facundia Latine linguæ decus est et forma; beati quoque Augustini, cujus spectata fides et multiplex in Scripturis labor utilis et clarus comprobatur. Sed et aliorum sanctorum Patrum dicta nonnulla subteximus, quæ sparsim reperta, sed simul diligenti studio, et non parvo labore congesta, hæc de re pie querentibus sint grata, et ad rationem fidei roborandam satis superque idonea.

VII. Ait ergo prædictus Ambrosius in libro De mysteriis: « Nunc illud consideremus, ne qui forte, visibilia videns, quoniam quæ sunt invisibilia non videntur nec possunt humanis oculis comprehendere, dicat: Judæis de manna pluit; unde dictum est: *Panem angelorum manducavit homo.* Sed tamen panem illum qui manducaverunt omnes in deserto mortui sunt. Ista autem esca quam accipiet, iste panis vivus qui descendit de cœlo, vitæ æternæ substantiam ministrat, et corpus est Christi. Considera nunc utrum præstantior sit panis angelorum, an caro Christi, quæ utique corpus est vitæ. Manna illud de cœlo, hoc supra cœlum; illud cœli, hoc Domini cœlorum. Illud corruptioni obnoxium, si in diem alterum servaretur; hoc alienum ab omni corruptione, quod quicumque religiose gustaverit corruptionem sentire non poterit. Illis aqua de petra fluxit; tibi sanguis e Christo. Illos ad horam satiavit

aqua; te sanguis diluit in æternum. Judæus bibit, et sicut; tu cum biberis, sitire non poteris: et illud in umbra, hoc in veritate. » Et post nonnulla: « Quantis igitur utimur exemplis ut probemus non hoc esse quod natura formavit, sed quod benedictio consecravit, majoremque vim esse benedictionis quam naturæ, quia benedictione natura etiam ipsa mutatur? » Et quibusdam interjectis: « Quod si tantum valuit humana benedictio ut naturam converteret, quid dicimus de ipsa consecratione divina, ubi verba ipsa Domini Salvatoris operantur? Nam sacramentum istud quod accipis, Christi sermone conficitur. Quod si tantum valuit sermo Eliæ, ut ignem de cælo deponeret, non valebit Christi sermo, ut species mutetur elementorum? De totius mundi operibus legisti: Quia ipse dixit, et facta sunt; ipse mandavit et creata sunt. Sermo ergo Christi, qui potuit de nihilo facere quod non erat, non potest ea quæ sunt in id mutare quod non erant? Non enim minus est novas rebus dare, quam mutare naturas. Nonne majus est novas res dare, quam mutare naturas? Sed quid argumentis utimur? suis utamur exemplis, incarnationisque astruamus mysterio [*al.*, mysterii] veritatem. Nunquid naturæ usus præcessit cum Jesus Dominus ex Maria nasceretur? Si ordinem querimus, viro mista femina generare consuevit. Liqueat igitur quod præter naturæ ordinem Virgo generavit, et hoc quod conficimus corpus, ex Virgine est. Quid hic querimus naturæ ordinem in Christi corpore, cum præter naturam sit ipse Dominus Jesus partus ex Virgine? Vera utique caro Christi quæ crucifixa est, quæ sepulta est: vere ergo carnis illius sacramentum est. Ipse clamat Dominus Jesus: *Hoc est corpus meum.* Ante benedictionem verborum cælestium alia species nominatur, post consecrationem corpus Christi significatur. Ipse dicit sanguinem suum. Ante consecrationem aliud dicitur, post consecrationem sanguis nuncupatur. Et tu dicis: Amen, hoc est, verum est. Quod sermo sonat, affectus sentiat. His igitur sacramentis pascit Ecclesiam suam Christus Jesus, quibus animæ substantia firmatur. » Et post pauca: « In illo sacramento Christus est, quia corpus Christi est. Non ergo corporalis esca est, sed spiritualis est. Unde et Apostolus de typo ejus ait: Quia *Patres nostri escam spiritualem manducaverunt, et potum spiritualem biberunt.* Corpus enim Domini corpus est spirituale. Corpus Christi corpus est divini Spiritus. » Hæc tanti viri sententia fideliter expensa, omnes hæreticorum versutias, et universa destruit argumenta, catholicamque fidem e diverso instruit et roborat, et de veritate naturali corporis ac sanguinis Jesu Christi Salvatoris devotionem fidelium, ne de cætero in aliquo vacillet, sufficienter ædificat. Quam quia per singula nobis in quibus oporteret discutere non vacat, summam percurramus eam, monentes ut qui hæc lecturi sunt, per se diligentius inquirere et intelligere quæ indiscussa præterimus studeant.

VIII. Ait ergo: « Ista esca quam accipis, iste panis vivus qui de cælo descendit, vitæ æternæ sub-

stantiam subministat, et corpus Christi est. » Ubi advertas oportet quod escam et panem quem de sacro altari percipimus, Domini indubitanter dicat corpus, et ideo vitæ æternæ substantiam subministrat digna devotione cordis illud accipientibus. Et revera. Christus enim vere est vita, sicut ipse dixit: « Ego sum via, veritas et vita. » Et necesse est ut qui Christum in se fideliter excipit, vitæ æternæ particeps mereatur effici, a qua longe sit qui se a sancto mysterio, aut male vivendo aut non recte credendo, elongare non metuit; cui quisque eo magis proximus existit quo per rectæ fidei studium emendatius vivit. Ne vero quis corpus aliter interpretari sive intelligere posset, quia videlicet Apostolus ait: « Et corpora cælestia et corpora terrestria »; mox in subsequentiis idem doctor Christi carnem appellat, dicens: « Considera nunc utrum præstantior sit panis angelorum, an caro Christi, quæ utique corpus est vitæ. Vere profecto corpus est vitæ caro Christi, quia ipse Christus, cui est ipsa caro corpus substantivum, vita est immortalis, seu quia vitam fideliter eo fruuntibus constat spiritualiter operari. » Et post pauca: « Manna, inquit, illud umbra fuit, hoc corpus in veritate est. » Non immerito manna umbra dicitur, quia, etsi in veritate, cælestis creatura fuit. Unde et angelorum panis nuncupatur, dum tamen aliud quam quod videbatur signo portendit; figura vel umbra mysterii futura, non ipsa veritas, existit, quæ expectabatur temporibus revelanda novissimis, quando plenitudinē quam divini consilii providentia disposuit ante tempora sæcularia jam accedente, Deus ipse homo pro hominibus dignatus est fieri; et hoc cæleste, ac potius divinum, non ut ante per Moysen manna illud dederat, sed per semetipsum confecit, discipulisque suis in sui memoriam usque in sæculi consummationem, qua ipse manifeste venturus est, celebrandum, ita dicens: « Hoc facite quotiescunque sumitis in meam commemorationem. » Unde nimirum constat eandem veritatem carnis ac sanguinis esse in sacramento, quod sancta per universum orbem Ecclesia uniformiter agit, quæ erat et in illo quod ipse Christus Deus suis sanctis manibus sanctificavit, ac suis qui eum ab initio prædicationis secuti fuerant, distribuit: *Accipite, inquit, et comedite; hoc est corpus meum.* Ac deinceps: *Hoc, ait, facite in mei commemorationem.* Hæc vox, ut credimus et constemur, est ad quam consecrationem Dominici mysterii quotidie fieri liquet. Quod quamvis aliud humanis cernatur obtutibus, quamvis aliud significare utiliter ratione typica non negetur, nihil tamen aliud omnino substantialiter esse quam vera Christi caro et verus sanguis comprobatur. Et sicut superius ait beatus Ambrosius: « Jam non est post verba cælestia quod natura formavit, sed quod benedictio cælestis consecravit, quia major est vis benedictionis cælestis infusæ ad præces sacerdotis quam naturæ, quia et ipsa natura ab eo quod erat in id quod non erat mutatur benedictione. » Unde et alias in libro De sacramentis idem ait: « Panis iste, panis est

ante verba sacramentorum; ubi accesserit consecratio, de pane fit caro Christi. » Et post nonnulla: « Si ergo, inquit, tanta vis est in sermone Domini, ut inciperent esse quæ non erant, quanto magis operatorius est, ut sint quæ erant, et in aliud commutentur? » Qua sententiola liquidius destruitur hæreticorum perfidia, qui aliter quam ipsa Veritas habet, adversus divina disputant sacramenta; in quibus solam esse figuram, et non veritatem affirmant, atque creaturam, ut fuerat omnino, permanere; aliquam virtutem spiritualiter, propter benedictionem unde Domini corpus vocetur, habere; nec in aliud quam fuerat demutari rerum veritatem, cum Ambrosius dicat: « Hoc autem corpus in veritate est; » quod qualiter in veritate sit ipse exponit, dicens: « Non est quod natura formavit, sed quod benedictio consecravit, quia benedictione natura mutatur. »

IX. At quia sunt nonnulli his aliquanto, ut sibi videntur, prudentiores atque religiosiores, qui carnem quidem dicant esse Christi, non tamen illam quam de Virgine sancta Christus ipse suscepit, in qua passus est, et a mortuis resurrexit, quam ad cælos cum triumpho victoriæ vivus et verax devexit; sed quamdam novam, quam benedictio recens consecravit: præfatus doctor apertissime definit horum errorem, destruens funditus, catholicamque fidem validius ædificans, qualiter hac de re, secundum Veritatem, sentiendum sit. Ait namque: « Liqueat igitur quod præter naturæ ordinem Virgo generavit, et hoc quod conficimus corpus ex Virgine est. » Et paucis interjectis: « Vera utique caro Christi quæ crucifixæ est, quæ sepulta est. Vere ergo carnis illius sacramentum est; ipse enim clamat Dominus Jesus: Hoc est corpus meum. » Ex quibus omnibus luce clarius constat Dominica sacramenta vere esse corpus ac sanguinem Christi, non solum per virtutis efficaciam et spiritualem potentiam, sed etiam per proprietatem naturalis veritatis integerrimam; nec aliud omnino quam eandem carnem quam Virgo de Spiritu sancto concepit, et integritate virginitatis illibatæ permanente præter humanam consuetudinem, non præter veritatem corporis humani, edidit; quæ crucis damnata suspendio, mortis addicta supplicio, sed postmodum beatæ resurrectionis glorificata triumpho, cælorum superavit fastigia, sedetque nunc in æterna Patris dextera, ubi pro nobis juxta veridicam apostoli Pauli vocem pontifex in æternum factus, pro humana carne sedulus interpellat, sed per naturalem deitatis veritatem suorum suscipit fidelium vota, et votis annuit, pro potestate ac majestate divina. Hinc alia ejusdem doctoris testimonia super eadem re non incompetens videtur addere, ut multiplex dictorum copia fidelibus satisfacere, et perfidis vana, et profana docendi libertatem valeat funditus adimere. Ait ergo in tertio De virginitate libro: « Vide quantus ad natale Sponsi tui populus venit, et nemo impastus redit. Denique ad suas nuptias plures vocavit; sed jam non panis ex hordeo, sed corpus ministratur e cælo. » Ac post multa: « In passione vulneratus est,

atque ex vulnere aqua et sanguis ad potum spiritus ad resurrectionem. Unus enim Christus est nobis fides, spes, charitas. Fides in lavacro, spes in resurrectione, charitas in sacramento. » In secundo De viduitate: « Dominus, inquit, Jesus aliis panem hordeaceum, ne in via deficerent; aliis corpus suum, ut ad regnum contenderent, ministravit. » Et in libro De sacramentis: « Ergo didicisti, ait, ut panis corpus Christi fiat. Et quid? vinum in calice mittitur; sed fit sanguis consecratione cælesti. » Ac post aliquanta: « Antequam consecratur, panis est; ubi autem verba Christi accesserint, corpus est Christi. Et ante verba Christi, calix est vini et aquæ plenus: ubi verba Christi operata fuerint, ibi sanguis efficitur. Deinde ipse Dominus Jesus Christus testificatus est nobis quod corpus suum accipimus et sanguinem. Nunquid debemus de ejus testificatione et fide dubitare? » Et in superiori libro De sacramentis: « Sicut, inquit, verus est Dei Filius Dominus Jesus Christus, non quemadmodum homines per gratiam, sed quasi filius ex substantia patris: ita vera caro, sicut ipse dixit, quam accipimus. Sed forte dicas: Quomodo vera? Qui similitudinem video, non video sanguinis veritatem. Primo omnium dixi tibi de sermone Christi qui operatur, ut possit mutare et convertere genera instituta. Deinde, ubi non tulerunt discipuli dicentem Christum quod carnem suam daret manducare et sanguinem suum ad bibendum, recedebant. Ne igitur plures hoc facerent [al., dicerent], et veluti quidam horror esset cruoris, sed maneret gratia redemptionis, ideo in similitudinem quidem accipis sacramenta, sed veræ naturæ gratiam virtutemque consequeris. *Ego sum, inquit, panis vivus, qui de cælo descendi.* Sed caro non descendit de cælo, hoc est, carnem in terris assumpsit ex Virgine. Quomodo ergo descendit panis de cælo, et panis vivus? quia idem Dominus noster Jesus Christus consors est divinitatis et corporis; et tu qui accipis carnem, diviniæ ejus substantiæ participaris alimento. » In hac itaque sententiâ liquido declarat beatus Ambrosius quare superius dixerit carnis vel sanguinis similitudinem videri, non speciem, quia videlicet dispensatoriæ species, id est, veritas carnis ac sanguinis in sacramento latet, nesi, ut est, appareret, horrorem videntibus res incenteret. « In similitudinem, inquit, accipis veritatem, ne ipsa veritas tibi inculciat horrorem. » Ideo similitudo prætenditur ut veritatis horror pellatur; nec gratia tamen veræ naturæ, carnis et sanguinis minuitur, dum sub alia similitudine vera caro et verus sanguis Christi percipitur. Et similitudo quidem carnis ac sanguinis, panis ac vinum dicitur; vel propter ipsam veritatem quam, licet occultam, habet, seu quia, juxta aliquid, caro et sanguis sunt, propter quod sic jure dicantur, quia, per consuetum usum, vitam vescentium eis conservent, in carnem naturali incremento convertuntur et sanguinem. Unde et satis competenter Salvator carnem suam et sanguinem de panis ac vini materia constituit consecrari, quibus ipsa vita mortalis subsistit,

quibus denique humana substantia quotidiana incrementa consequitur, dum, per escam et potum assumpta, in carnem et sanguinem secreta quadam vi naturæ trajecta convertuntur. Cæterum in veritate caro et sanguis sunt post consecrationem panis et vinum, licet lateat species sub præordinata divinitus similitudine visibilibus rerum. Sicut in libro De sancta Trinitate secundo idem antistes protestatur : « Quasi homo dicit quæ sunt humana, quia in mea substantia loquebatur : Hic est panis vivus qui descendit de cælo ; panis hic caro est, sicut ipse dixit : Hic panis, quem ego dabo, caro mea est. » Et in octavo : « Videamus, inquit, ne terram illam dicat adorandam propheta, quam Dominus Jesus Christus in carnis assumptione suscepit ; itaque per scabellum, terra intelligitur ; per terram autem, caro Christi quam hodieque in mysteriis adoramus. » Beatus Augustinus in libro De verbis Domini : « Memini, ait, sermonis mei, quia cum de sacramentis tractarem, dixi vobis quod, ante verba Christi, quod offertur panis dicatur ; ubi Christi verba depronpta fuerint, jam non panis, sed corpus appellatur. Quare ergo in Oratione Dominica, quæ postea sequitur, ait, *panem nostrum* ? Panem quidem, sed *supersubstantialem* : non est iste panis qui vadit in corpus ; sed ille vitæ æternæ panis qui animæ nostræ substantiam fulcit. » Ex hac igitur tam perspicua de sacramento Dominico sententia datur intelligi quod consecratio illa supercælestis non umbra sit, sed vere corpus et sanguis. Ubi autem dicitur panem supersubstantialem, non qui vadit in corpus, sed qui animæ nostræ substantiam fulcit, patet utique quia Oratio Dominica non de isto temporali pane qui in corpus vadit et in secessum emittitur, dicat, sed de illo qui consecratur divinis verbis, sumptusque fulcit animam nostram. Qui, dum offertur, tantummodo panis est et temporale carnis morituræ subsidium ; post consecrationis vero mysterium, caro Christi est vera et immortale fidelis animæ præsidium, sicque, sub forma quam invisibiliter præterdit, salutem quod divinum est operatur fideliter percipientis, nec per aqualiculum turpiter egestus perit, sed reverenter insumptus animæ substantiam fulcit.

X. Quod Paschasius quoque, divini sacramenti scrutator diligentissimus discussorque catholicus, in libro suo, ut beatus Augustinus sensisse comprobatur, in quo inter cætera sic ait : « Frivolum est ergo, ut in apocrypho legitur, in hoc mysterio cogitare de stercore, ne commisceatur in digestionem alterius cibi. Denique ubi spiritualis esca, et potus percipitur, et Spiritus sanctus per eum in homine operatur, ut si quid in eo adhuc carnale est transferatur in spiritum, et fiat homo spiritualis, quid commistionis haberi poterit ? Quantum igitur distat illa æterna vita ab ista mortali, tantum et iste cibus omnino præeminet ab illo communi quo simul nobiscum etiam animalia vivunt. » Ecce quid memoratus vir secutus auctoritatem priorum Patrum dixerit. Bea-

A tus nihilominus Clemens apostolicus in epistola ad Jacobum directa in qua se apostoli Petri refert indidisse præcepta, imperat quatenus ministri, reliquias mensæ Dominicæ assumentes, quæ ea tempestate permaxime consueverant fieri, a reliquis cibis certis abstinerent horarum interstitiis, ut scilicet qui tertia diei hora communicaret, ad sextam usque jejunaret ; qui vero sexta, jejunus præstolaretur nonam ; et qui nona, in vespera reficeretur. Quia ergo post perceptionem mysteriorum statutis temporum momenti jussit a communibus observandum cibis, nunquid aliqua distendebatur sollicitudine de sacramentorum stercore, quasi pretiosiori, ne forte commisceretur aliorum ciborum viliori, quod honestiori forsitan secessu oporteret refundi ? Absit !

B Neque enim de discernendis stercoribus ab apostolo acceperat disciplinam, quam alii itidem apostolo mandaret tenendam, sed de sanctis mensæ Dominicæ fragmentis præceptionem, quam cæteris traderet, acceperat. Quæ cum quanta sint sanctitate reverentiaque tractanda, evidenter insinuat, cum participes eorum ad communes illico escas accedere vetat, non ut commistionis caveatur obscenitas ; quæ si proveniret minime esset cavenda, sed ut sanctitatis officiales ad parcimoniam amplioremque frugi vitæ informaret diligentiam, ac ne imperitis falsa opinandi occasio daretur, negligentesque damnabilis noxæ supplicium sequeretur, quod minatur Apostolus Corinthiis, qui inter agendum Domini cœnam effrenatius indulgebant gulæ illecebri ; quibus ait :

C *Itaque quicumque manducaverit panem hunc et calicem biberit indigne iudicium sibi manducat et bibit, non dijudicans corpus Domini.* Ideo namque reatus ingens contrahitur, inde vehemens pœna subsequitur, quod mysterium Dominicum non dijudicatur, id est, a reliquis cibis minime discernitur, quando ab imperitis, imo impiis, in digestionem absolvi jactatur. Unde beatus Augustinus in Evangelio Joannis, *Quicumque, inquit, manducaverit panem et biberit calicem indigne, reus erit corporis et sanguinis Domini* : De his erat sermo, cum hoc Apostolus diceret, qui Domini corpus velut quemlibet alium cibum indiscrete negligenterque sumebant. Illic ergo si corripitur qui non dijudicat, hoc est, non discernit a cæteris Dominicum corpus, quomodo damnatur qui ad ejus mensam fingens amicum, inimicus accedit ? Proinde valde, ut superius diximus, cavendum est ne non discernatur, id est, indiscrete vel negligenter sumatur Dominicum corpus, quod non modo mortis æternæ supplicium submovere, verum etiam gratiam vitæ perennis fideliter sumptum creditur impertire, velut ejusdem muneris auctor testatur dicens : *Si quis manducaverit ex hoc pane, vivet in æternum.* Hic itaque panis cælestis sacramenti, qui vitam mortalibus refundit mortisque pœnam repellit, longe incompatibiliterque ab illo qui corpora tantummodo curat, differt ; ac per hoc credi quod pereat nequaquam oportet, ne, ubi vitæ gratia per fidem haurienda est, periculosa mortis ob perfidiam in-

curratur lues, sicut Augustinus ait : « Erit autem illi homini mors, non vita, qui mendacem putaverit Vitam. » Mendacem quippe putat Vitam, vel, quantum in se est, facit, qui sacratissima verba Redemptoris interpolare, vel falso præsumit interpretari : atque per hoc illi mors, non vita erit, dum de Vita aliter quam ipsa Vita sentit, quæ ait : *Panis quem ego dederò caro mea est pro mundi vita.* Hic ergo specie tenus panis, sed in veritate caro Veritatis, et vita fidelis mundi, iudicium vero infidelis, sicut ipsa Veritas cui fides adhibenda est, aperte præscripsit, in homine vitam non stercore, mentisque nitelam non corruptelam operatur ventris. Qui proinde vocatur supersubstantialis, quia superiorem fovet substantiam hominis, vegetatque ac provehit; quod profecto ante consecrationem agere nequit terrenus panis qui in corpus vadit : sed iste, nimirum qui animæ substantiam fulcit, qui merito jam post verba Dominica, ut Augustinus ait, vocatur Christi corpus, non panis, utpote in aliud transformatus operatorio cœlitus jure sacrandi. De quo pane quia spiritualis est et vitæ æternæ, magna nobis ingeritur necessitas postulandi, ut scriptum est : *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.* Si quotidianus est, quotidie pro certo et quærendus est; nec debet intercedere diurna eum petendi dilatio, cuius constat vitalis salutarisque animæ perceptio. De temporali autem pane et communi sollicitudo interdicitur his verbis : *Noli esse sollicitus esse, dicentes : Quid manducabimus, aut quid bibemus ? Quærite autem regnum Dei, et omnia hæc adjicientur vobis.* Regnum Dei Christus est, sicut scriptum est : *Regnum Dei intra vos est.* Christus autem panis est, sicut scriptum est : *Ego sum panis vivus, qui de cælo descendi.* Hoc pane quisquis fideliter satiatus fuerit, defuturum sibi panis terreni subsidium non timebit.

PARS QUINTA

XI. Verum quia in auctorum libris alibi figura, alibi similitudo corporis et sanguinis Christi reperitur insertum, quanquam id nullum rectæ fidei afferat præjudicium, inde tamen sibi nequam homines defendendi erroris ingens se arbitrantur reperisse patrocinium. Dumque sibi volunt videri quasi spirituales, multo ipsis carnalibus inveniuntur, ut ita dicam, carnaliores, et, quod est verius, deteriores, quoniam ubi debuerant altioris gratiam intelligentiæ pulsando fideliter, quærendo humiliter investigare, ibi decipulam perfidiæ abruptumque perditionis præcipitium per obstinaciam noscuntur incurrisse. Non enim in Scripturis quid propensius oporteat sequi, sed quid validius inepto opituletur errori satagunt rimari; dumque suam tortitudinem ad Scripturæ normam dedignantur dirigere, sed ipsius rectitudinem potius violentè inflectendo nituntur deformare et ad usum suæ perversitatis intorquere, licet obtinere nequeant penitus quod ambiunt, vehementius tamen per hoc præsumptionis suæ vitio convalescunt, sibi que viam profundioris scientiæ obstruunt, aditumque salutis pertinaciter repagulis damnant et

A seris blasphemiarum. At nos, quibus non animositas, sed veritatis placet sinceritas, auctoritati sanctæ Scripturæ cedentes, ac non eam secundum nos, verum nostros magis sensus ad eam conformantes, nec in ejus varietate dissonantiam, sed multiplicis intelligentiæ lineas amplectentes, ita sacramentum Dominicum figuram juxta aliquid et similitudinem non negamus, ut in veritate tamen corpus Christi et sanguinem naturaliter existere profiteamur. Ait enim Corinthiis Apostolus : *Quotiescunque panem hunc manducabitis et calicem bibetis, mortem Domini annuntiabitis.* Quod ex verbis derivatum Dominicis ratio manifesta prodit, quibus utique Christus suis discipulis passionis suæ mentionem indicens, ait : *Hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur. Hic calix sanguinis mei, qui pro vobis effundetur; hoc facite in meam commemorationem.* Quia ergo Christus resurgens ex mortuis jam non moritur, per hoc illius mortem quotidie annuntiamus, ut per eam Patris propitiationem promptius provocantes impetremus, ac sic salutare mysterium, mortis est Dominicæ significativum reconciliationisque humanæ effectivum. Quis igitur neget id similitudinem jure dici, seu figuram, quod Unigeniti passionem, quæ semel præcessit, representat? Sed hæc similitudo vel figura plena est admodum veritate et gratia. Veritate quidem, quia carnis ac sanguinis Christi dulcedine, non modo potentialiter, sed naturaliter approbatur redundare. Veritate dico, quia nihil in ea minus est ab illa carne quæ clavis suffixa pependit in cruce, nec aliud est quam sanguis ille qui pertuso profluxit ex latere, sicut Augustinus ad neophytos probatur dixisse : « Hoc accipite, inquit, in pane, quod pependit in ligno; hoc accipite, in calice, quod manavit de latere. » Ut manifeste patet, nihil in ligno aliud pependit quam caro, nihil aliud de latere manavit quam qui erat in corpore sanguis. Gratia autem plena redundat; quod nos temporali solatur munere, ut id demum quod præterdit revelata consequamur facie; gratia quoque, qua nos Capiti nostro agglutinat, ac dum tendimus ad patriam, sic nos vegetat ne deficiamus in via. Veritate postremo pariter et gratia figura hæc sive similitudo est referta, ubi illum proculdubio percipimus, per quem gratia et veritas facta est; et illud idem totum, de quo evangelicum intonat præconium : *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis; et vidimus gloriam ejus, gloriam quasi Unigeniti a Patre, plenum gratia et veritate.* Hæc nimirum est gratia, quam dum mundus nescit, repente accepit. Hæc gratia, quæ nullum invenit meritum et prorogavit beneficium. Hæc postremo est veritas quæ, omnem excedens intelligentiam, piscatoribus tamen credita, fatuam mortalium aut destruxit aut condidit sapientiam. Hinc enixius veritati inhæreamus, ne a gratia excidamus, et ut ad ipsum qui veritas est pertingamus, tantæ gratiæ arrham non negligamus; quæ ut vera quandoque apprehendatur vita, impræsentiarum nobis constituta est via.

XII. Cæterum ut sua divinæ naturæ servetur majestas, ipsique sincera non obscuratur serenitas, operosior adhibenda est diligentia, subtiliterque distinctio verborum facienda, ne profana sensuum irrepit confusio, unde perversa consuevit oboriri dissensio. Hinc etenim illa late serpens planta Manichæorum; hinc spurcissimus pullulavit surculus Arianorum; inde quoque innumerabilium pestis schismatum aut sumpsit exordium, aut usurpavit sibi suffragium; inde etiam modernæ hæreseos in-centores impiique dogmatis conflatores puritati fidei calumniam parant, divinoque mysterio veritatem, quantum in ipsis est, derogant; eo quod similitudo dicatur aliquando, vel figura, ac si aliquod sit figmentum, non veritas. Verum diligenter cauteque per-pensum ire oportet, quia, ut plura alia, homonyma sunt duo vocabula hæc, cumque multifariam pro-varietate sensuum, quibus applicantur, queant accipi, ita tamen nonnunquam in divinis inveniuntur posita litteris, ut nihil veritati naturæ, nihil substantiæ præjudicent proprietati, ut est illud in Genesi: *Non est bonum esse hominem solum; faciamus ei adjutorium simile sui*. Ubi cum fieri adjutorium homini dicitur, nova nimirum creatio mulieris intimatur; quæ bene similis perhibetur viro, quia profecto etsi in sexu sit discretio, nihil tamen est aliud mulier quam homo, eadem quippe natura, eadem conditio, quæ ubi una fuerint, nulla probatur dissensio. Sicut ergo mulier de viro non aliud quam eadem caro similis est homo, ita de vero corpore Christi, in quo habitat omnis plenitudo divinitatis, substantivum verumque constat corpus ipsius, quod religiosis in sancta Ecclesia officiis tractamus, cui appositum nomen similitudinis in nullo contraire probatur. Porro si cui comparatio ista minus videtur efficax, et ad susceptæ rei negotium non satis idonea; vel illud apostolicum, ubi nulla fuerit ambiguitas, non ingratus audiat: *In similitudine hominum factus*. Hic nomen similitudinis, ut perspicuum est, hominis veritatem non excludit. Christus enim verus homo fuit, licet in similitudinem hominum dicitur fieri.

XIII. De figura autem ita in eodem Apostolo legitur alibi: *Qui cum sit splendor gloriæ, et figura substantiæ ejus*. Hic superstitiosi verborum aucupes fraudulentique veritatis impostores, aut paternæ Christi substantiæ exuant penitus dignitate, aut divino sacramento calumniam de figuræ vocabulo desinant irrogare. Si enim figura hic substantiæ est abnegativa, non est Filius quod Pater, ac sic Christi sacramentum dum similiter dicitur figura, umbra est, non veritas, sicut illud unde refert Scriptura: *Hæc autem omnia in figura contingebant illis*. Quæ omnia? Maris videlicet multiplex beneficium, nubis in die refrigerium, splendoris in nocte solatium; sed et mannæ nectarei imbres, irriguæque silicis madores, et cætera quæ ibi replicantur. Sed horum manna sicut cætera dicitur figura, quia aliud erat atque aliud præsignabat. Quod enim videbatur, id totum substantialiter erat; Christi vero futura

A mysteria quibusdam intellectualibus indiciis præmonstrabat, quod utique non erat. Unde Apostolus alias: « Nolo vos, inquit, ignorare, fratres, quia patres nostri eandem escam manducaverunt, eundem potum biberunt; » eundem scilicet per potentiam significativæ figuræ, non per veritatem exhibitæ naturæ; alioquin Christus adhuc in vasta eremo saxeus riget, ubi lapis ille profluus aquarum in sua mole torpet. Scriptum quippe est: *Petra autem erat Christus*; sed non petra de Virgine nata Christus. Hæc igitur figura jure dicitur umbra, quæ aliud præloquebatur quam erat. Si autem Patris Unigenitus, de Deo Deus, figura ejus a quo in nullo discrepat substantiæ dicitur, nec minus eo est cujus figura prædicatur, liquet profecto quod et divinum sacramentum figuram dici liceat, et nihil minus a veritate carnis Dominicæ habeat. Atque hæc est Dominicæ figura substantiæ; illa vero figura fuit hujus figuræ. Illic quippe fuit umbra, hic veritas est ipsa. Porro hic illam sancti Ambrosii sententiam inserere opportunum judicavimus, qua quidam in derogationem sancti sacramenti, imo in suam perniciem, ut experti sumus, abutuntur; in qua alibi similitudo pretiosi sanguinis scribitur, alibi vero figura corporis et sanguinis ponitur; quibus, ut dictum est, perversi quique in suo fortius errore implicantur, dum non auctoris sensum in eis per consequentiam dictorum perquirunt, sed ex nudis potius verbis suam in qua detriti sunt insipientiam astruere contendunt, exque tanti doctoris nominæ auctoritatem sibi comparare, ac per hoc hæresim, in qua languent, contra catholicos nituntur defendere. Quod nullatenus procedet, nec ut volunt continget, sed potius res quæ in quæstionem venit clarius elucescet, si prioribus posteriora consequenter collata fuerint, et ex præcedentibus subsequen-tium tenor verborum rite intellectus exstiterit; qui ita se habet: « Sed forte dicis: Speciem sanguinis non video; sed similitudinem habet. Sicut enim similitudinem mortis per baptismum suscepisti, ita etiam similitudinem pretiosi sanguinis bibis, ut nullus horror cruoris sit, et pretium tamen redemptionis operetur. » Ecce unde tota processit quæstionis inter insipientes dissensio, de quibus dici per Spiritum sanctum in Propheta clamat ratio: *Dixit insipiens in corde suo: Non est Deus*. Insipiens profecto est, qui Christum divinitate, quantum in se est, exiit, dum eum mentitum fuisse, quod in Deum non cadit aliquo modo, asserere non metuit, qui similitudinem vel figuram tantum esse impie dogmatizare præsumit, quod ille vere carnem et vere sanguinem esse suum probatur aperte protestari; quod tale est ac si diceretur a talibus, et taliter, non sapientibus, sed desipientibus: *Non est Deus*.

XIV. *Non est Deus* ergo dicere, est veritati, quæ Christus est, contradicere, et aliter quam ipse de seipso docuit, perverse sentire, quod insipientis omnino probatur esse. Aut nunc quid insipiens non aperte probatur, qui ipsi Deo pro simplicis servuli verbo

quomodocunque prolato renitur, et ejus planis ac simplicibus sententiis calumniatur? Dominus dicit: *Hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur; hic est sanguis meus, qui pro vobis effundetur. Comedite, et bibite. Et hoc idem in mei memoriam facite.* Isti dicunt, Ambrosius dicit: Sanguinem non video, sed similitudinem habet, videlicet ex verbis discipuli Magistro cœlesti injuriam contumaciter irrogantes; et cum scriptum sit: *Non est discipulus super magistrum*, auctoritatem Magistri discipuli prælatione, quantum in se est, demunt; unde non minus prælatum offendunt quam eum qui ipsum præferunt: in utroque rei, utrobique nihilominus condemnandi. At nos sic honoremus servum ut semper et in omnibus præferamus, ut oportet, Dominum, nec Domini sententiam ex verbis discipuli, sed potius discipuli dicta ex Magistri metiamur doctrina, cui nimirum contraria sentire non potuit, si quidem discipulus veritatis fuit. Sed jam attentius considerandum quomodo vir tantus, qui in litem ab infidelibus vocatur, a suo auctore Domino nostro magistro veritatis non dissentiat, imo in omnibus concors existat. Qui paulo superius ait: « Didicisti ut panis corpus Christi sit, et vinum in calice mittitur, sed sit sanguis consecratione cœlesti. » Hic sane nihil est dissonantiæ, nihil prorsus quod discrepet a regula veritatis catholicæ, nihil omnino quod verbis Dominicæ repugnet sententiæ. Hæc verba potius Dominica quomodo accipienda sint, dicta declarant. Dominus enim ait: *Hoc est corpus meum*; Ambrosius qua ratione id valeat fieri lucidius exponit, dum mutatione panis ac vini Christi corpus et sanguinem cœlesti testatur benedictione effici; qui si hanc suam tam perspicuam de veritate Domini corporis et sanguinis sententiam in eodem pene versiculo oblitus aliud sensit, et aliter docuit, jam non Domino, sed sibi ipsi contrarius existit; quod ridiculum est cogitare, nedum affirmare.

XV. Ergo videamus quod sequitur: « Sed forte dicis: Speciem sanguinis non video, sed similitudinem habet. » Hic in primis attende quod personam cujuslibet affigurat idiotæ dicentis: Speciem sanguinis non video; cui dubitanti, nec rem ut est expendere digne valenti, respondet: « Sed similitudinem, inquit, habet. » Ac si diceret: O pauper ingenio, o efficax sensu, vel sicut discipulis Dominus ait, infirmis adhuc et divina nondum sacramenta capere valentibus, O stulte et tarde corde ad credendum, miraris quod corpus audis; quod sanguinem audis, sed speciem, id est veritatem carnis et sanguinis quæ intus est, quia non credis, non cernis; quam si nimirum crederes, sine dubio videres. Crede ergo ut videas, nam credere jam corde est videre; quod dum differtur, dum ad intuendam tanti mysterii profunditatem acies mentis fidei beneficio mundanda et illustranda expectatur; quod exterius patet, interim quia similitudinem habet, ne contempnas, ne in judicium damnationis merito incredulitatis incurras. Suscipe quod patet, ut post-

A modum pertingere merearis, mediante fide, ad id quod intrinsecus latet. Sed similitudinem habet, intus veritas carnis et sanguinis est ex pane et vino cœlesti opificio mutatis; foris similitudo, ne horror valeat accedentem confundere ostensi cruoris. Sed similitudinem habet, inquit, ubi non ipsam quam prius testatus est veritatem denegat, sed quod aliud in veritate sit, aliter oculis videatur profecto declarat; similitudo igitur exterior, veritati non præjudicat interiori. Similitudo hæc non differt veritatem, sed præparat fidem, informat credulitatem; non minuit beneficium, sed cumulat meritum; mysterium velat, non admittit gratiam, fovet devotionem ac nutrit, rationem piam non impedit, temeritatem arcet, negotium salutis exercet; hæc similitudo attrahit te ac retinet, ut veritas te recreet ac provehat. Proinde ergo venerare et honora hanc similitudinem quam divina præterdit dispensatio, ut dignus quoadque fias qui veritatis quæ reposita est non frauderis beneficio, quia Mediatoris quodam modo vice fungitur, ut amoveat horrorem, gratiam largiatur. Hinc profecto subjungitur: « Sicut enim mortis similitudinem per baptismum suscepisti, ita etiam similitudinem pretiosi sanguinis bibis, ut nullus horror cruoris sit, et pretium tamen redemptionis operetur. » Hic etiam similitudinem pretiosi sanguinis bibi declarat, ut cruoris tantum horror procul absistat, sicut mortis similitudo suscipitur in baptismo, cum baptismum verum sit et efficax sacramentum, ut vitia obruat, vitæ sanctitatem conferat; alioquin si verum non esset, qualiter tantum boni deferret? Et tamen mortis similitudo dicitur, cum tamen, ut præmissum est, vere peccatis afferat interitum, virtutibus ortum præbeat et ministret incrementum. Sic quoque non immerito pretiosi sanguinis hauritur similitudo, ut cruoris auferatur penitus horror, et tamen sicut verus est sanguis, ita vere pretium operatur redemptionis. Unde jam de similitudine superducta, ob certæ rei gratiam, disputare præfatus doctor desinit, atque de veritate naturali, quæ Dominico inest sacramento, de qua etiam, ut superius patet, tanta dixerat, consueve disserit. « Didicisti, inquit, quia quod accipis corpus Christi est. » Corpus, ait, est quod accipis in veritate, cui similitudo militat dispensatione. Corpus ut redemptionem pretio operetur: similitudo, ut horroris tædium propellatur, et devotionis sinceritas exerceatur, ut, dum quod non videt, credit, dignus assequatur quod pollicetur operta majestas mysterii. Sequitur: « Vis scire quam verbis cœlestibus consecretur? accipe quæ sunt verba. Dicit sacerdos: Fac nobis hanc oblationem ascriptam, ratam, rationabilem, acceptabilem, quod est figura corporis et sanguinis Domini nostri Jesu Christi. » Quod figuram dicit sic accipe: quia cum hoc dicit sacerdos et agit, ipsum Dominum figurat sua sacramenta tractantem et consecrantem, et ea ipsa pariter quæ sacrat corporis sui et sanguinis mysteria præferentem: « Quod est, inquit, figura corporis et

sanguinis. » Figura dicitur, eo quod jam præsentetur simplex panis et vini substantia, unde verbis potentibus cœlestia effici debeant sacramenta, ut sacerdotis oratio docet, et indicat : « Fac nobis, inquit, hanc oblationem ratam. » Videlicet ut suam naturam excellat; « rationabilem, » ut tibi placeat; « acceptabilem, » ut nobis proficiat; vel « ratam, » ut a figura transformetur in veritatem; « rationabilem, » ut nostræ tibi commendet devotionis servitutem; « acceptabilem, » ut sufficiat ad impetrandam cœlitus propitiationem : « Qui pridie, inquit, quam pateretur accepit panem in manibus suis sanctis, respexit ad cœlum, ad te, Pater sancte, omnipotens æternæ Deus, gratias agens benedixit, fregit, fractumque apostolis et discipulis suis tradidit, dicens : Accipite, et edite ex hoc omnes; hoc est enim corpus meum, quod pro vobis confringetur. Similiter et calicem postquam cœnatum est, dicens : Accipite, et bibite, hic est [al., enim] sanguis meus. Vide, illa verba omnia sunt evangelistæ usque accipite, sive corpus sive sanguinem. Inde verba sunt Christi. Vide singula verba : « Qui pridie, inquit, quam pateretur, accepit panem. » Antequam consecraretur panis est, ubi autem verba Christi accesserint, corpus est Christi. Denique audi dicentem : Accipite, et edite ex hoc omnes; hoc est enim corpus meum. Et ante verba Christi, calix est vini et aquæ plenus; ubi verba Christi operata fuerint, ibi sanguis efficitur, qui plebem redemit. Ergo vide: e quantis generibus potens est sermo Christi in adversa convertere. Denique [al., deinde] ipse Dominus Jesus testificatus est nobis quod corpus suum accipiamus et sanguinem. Nunquid debemus de ejus fide et testificatione dubitare? » Illic beatus Ambrosius de fide et testificatione Christi hæsitantes manifeste redarguit, verumque Christi corpus, verum ejus sanguinem, panem et vinum post verba Christi aperta confessione, asserit, mutatis videlicet naturis potentia Dominici sermonis. Quapropter jam perspicuum et evidens est quare superius similitudinem habere sanguinis, non speciem videri dixerit. « Hæc, ait, similitudo sola est sanguinis, non sanguis; sed similitudinem, inquit, habet, » cujus non videri dixerat speciem; quod si dixisset, spem sibi salutis pretiumque funditus redemptionis ademisset; ideoque Christo Jesu ac suis quæ ante præmiserat verbis, et post subdiderat, contrarius omnino probaretur esse. Cum ergo dixit speciem non videri, sed habere similitudinem, sanguinem revera nullatenus esse negavit, ad quem species, vel similitudo videntur referri, et aliud ei tribuere, vel negare sui diminutione; nam licet non videatur in sua specie, licet aliquam videatur quam præterdit similitudinem habere, non nihil tamen potest esse. Nam et verus sanguis est, vero de corpore Dei et hominis Jesu Christi. Nec alius quam qui de Virginis carne exortum accepit, et in pretium fusus est mundi, sicut post pauca declarat præfatus doctor ubi ait : « Ubi verba Christi accesserint, ibi sanguis efficitur qui

plebem redemit. » Nota diligenter singula, et vim verborum pondera. Verba, inquit, Christi operantur, « sanguis efficitur qui plebem redemit, » quia nimirum non alius est qui efficitur, quam qui redemit sanguis. Idem igitur ille fusus, et iste sacratus unus est unius Christi sanguis verus, licet figura, juxta aliquid, dicatur; non tamen sicut manna, quod corpus Christi non erat, sed signabat : propter quod et umbra vocatur, cum substantialiter manna tantum fuisse probatur. Unde Augustinus : « Sed manna umbra erat; ista veritas est : Panis quem ego dero, caro mea est; hic est panis de cœlo descendens. Mira plane res! panis descendit de cœlo, panis quoque est caro, ergo caro de cœlo; itane est? Ita plane, sic enim scriptum est : Qui descendit de cœlo filius hominis, qui est in cœlo. Videsne quanta sit unitas Dominicæ personæ quantaque veritas utriusque naturæ in Dominico homine? In cœlo caro, Verbum in terra, imo Verbum et caro in cœlo et in terra, quia nimirum una Dei et hominis est Christi Jesu persona; hic autem est panis vivus ex similia nostræ humanitatis, et divinitatis rore confectus; sicut enim granum frumenti volubili tritum mola respergitur aqua, ut panis fiat, ita illud frumenti granum per dispensatoriam mortem in terram deciduum, ut multum afferret fructum stillicidio irroratur divinitatis, ut sit jam non duo, sed unus panis, atque ita figura Dei, et figura carnis, una sit figura sacramentarii panis, non inutilis, sed plena veritatis. Quem illa mulier evangelica tribus farinæ satis occultuit, quoad sufficienter fermentatus fieret accommodus usibus humanis. Hoc igitur spiritualiter pane digneque prægustato, ita merebimur concorporari Christo ut ipse in nobis, et nos simus in ipso, sicutque ex compluribus, non plures, sed unus panis, per consummatæ videlicet sacramentum unitatis in ipso et in nobis. Unde Apostolus ait : Itaque unus panis, unum corpus multi sumus. Ingens igitur dependendus est labor, orationisque usus frequentior, colenda animi puritas, sectanda præ omnibus charitatis unitas, ac sic frequentanda tantæ gratiæ veritas; quotidianus enim hic panis nuncupatur, cum in Oratione Dominica dicitur : Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. » Hic Pater Augustinus talia prosequitur : « Si quotidianus, inquit, est panis, cur post annum illum sumis quemadmodum Græci in Orienti facere consueverunt? Accipe quotidie quod quotidie prosit, sic vive ut quotidie merearis accipere. Qui non meretur quotidie accipere, non meretur post annum accipere. Quomodo Job sanctus pro filiis offerebat sacrificium? ne forte aliquid vel in corde peccassent. Ergo tu audis quod quotiescunque hoc sacrificium, mors Domini, resurrectio Domini, elevatio Domini significetur et remissio peccatorum; et panem istum vitæ æternæ quotidie non assumis? Qui vulnus habet, medicinam requirit; vulnus est, quia sub peccato sumus; medicina est cœlestis et venerabile sacramentum. » Hæc sunt pretiosa sancti Augustini

dicta contra eos præcipue qui post novem annos semel communicant; et cum infidelitatis arguuntur, humilitatem mentiuntur, qui si humilitatis gratia a sacramento sancto sese suspenderent, nequaquam perversa sentiendo, et in luto nuperæ hæreseos impudenter hæsitando contra idem sacramentum pro-caciter disputarent. At nos, quibus alia sententia est, si munditia cordis cum innocentiæ operis consentit, divinis frequenter participemur mysteriis. Si vero capitalia premunt crimina a sanctis, non ut in peccatis perseveremus, abstinemus; sed ne super impia temeritate damnemur, si impudenter mortalibus attaminiati vitis ad ipsa nos præsumenda immergamus. Ergo ad tempus abstinendum est ita a sanctis, sed pœnitentia ocus adhibenda, ut cessando a malis, dignaque satisfactione vitam mundando a peccatis, satagamus amissam reparando gratiam sacramentorum communione digni quandoque inveniri. Qui autem ab his criminibus vel vitæ innocentia immunis est, vel digna post lapsam pœnitentia subsequente indempnis effectus est, sic frequenter atque cum humilitate communi-cet, ut et infirmitatem suam diligenter consideret, et a minimis, opitulante Deo, peccatis abstinere de cætero festinet, deque Dei misericordia nullatenus desperet, qui, ut quotidianis lapsibus nostris quotidianum procuraret remedium, cœleste hoc novum-que non annuatim, sed diatim agendum, remotis veteribus, instituit sacrificium quo crebrius pasti ac subinde reflecti innovemur, fideique gratia illustremur, quemadmodum ait Pater Augustinus: « Accesserunt Judæi ad Christum ut crucifigerent: nos accedamus ut corpus ejus accipiamus et sanguinem. Illi de crucifixo contenebrati sunt: nos manducando et bibendo Crucifixum, illuminamur. » Ecce hic nulla scribitur figura, sed aperte manducari Crucifixum atque bibi perhibetur. Alibi quoque ait: « In sacramento credentes biberunt sanguinem quem fuderunt sævientes. » Hic quoque nullum similitudinis offenditur nubilum, sed eundem in sacramento dicti sunt bibisse sanguinem, credentes, quem sævientes fuderunt. Et in libro Confessio-nium: « Ille, inquit, tuus unicus redemit me sanguine suo; non calumnientur mihi superbi, quoniam cogito pretium meum et manduco, et bibo, et erogo, et pauper cupio saturari ex eo. » Ecce Augustinus Christum cogitat pretium suum, eumque se manducare dicit, quia cibus est, et bibere, quia potus est, utpote caro et sanguis, et erogare, episcopus enim erat, et pauperem cupere ex eo saturari, quia humilis nesciebat fastidium divini sacramenti.

XVI. Hæc igitur fideliter et cum fidelibus credamus, ut manducando Crucifixum et bibendo cum illis veraciter illuminemur, ne per infidelitatem cum impiis obtenebremur; qui, videlicet infideles, tametsi vocem Christi quæ carnem suam dixit comedendam bibendumque sanguinem nequiverint ferre, quia noluerunt reverenter credere, tamen Christus Deus

A quia voluit, potuit absque dubio quod dixit implere, carnemque suam nobis in escam et potum præbere; quod quamvis ratione videatur minus compertum, fide tamen constat omnino perspicuum. Quemadmodum enim credimus Verbum carnem factum, et indubitanter tenemus, sed qualiter sit nulla ratione novimus: ita et in Dominico sacramento panem, qui cernitur, nihil aliud quam Christi carnem, quæ percipitur, intelligimus, tametsi hoc capere vel disserere nequeamus. Hoc autem credimus, quoniam ipsa eadem divinæ virtutis efficacia, quæ Dominicæ incarnationis existit creatrix, hujus quoque cœlestis sacramenti semper sit efficax, potensque operatrix. His igitur propter perfidorum insolentiam, paucis quidem pro rei magnitudine minusque accuratis pro majestatis dignitate, sed libratæ rata veritatis æquitate, prælibatis potius quam peroratis, quorundam temeritatem compe-scere, atque habenis modestiæ temperare dignum duxi, ut immoderatus divini sacramenti altitudinem perscrutari nequaquam præsumant, ne offensam sub obtentu pietatis incurrant, quibus sufficere debet pura fidei simplicitas, et ab antiquis tradita et ab eorum successoribus ad nos usque transmissa; nec humana in divinis est sectanda loquacitas, unde est illa beati Hilarii sententia: « Non est, inquit, humano aut sæculi sensu in Dei rebus loquendum, nec per violentiam, atque imprudentem prædicationem, cœlestium dictorum sanitati alienæ, atque impiæ intelligentiæ extorquenda perversitas est. » Hæc illos proprie sententia respicit qui humano sensu cœlestibus dictis violentiam inferunt extortæ impietatis, dum divinum sacramentum nota depravant turpitudinis.

PARS SEXTA.

XVII. Sunt autem multa in Scripturis, quæ si vehementius exaggerata fuerint, non opem salutis, sed errorem inferant perditionis, nec acuant intellectum, sed mentis confundant iuuitum; in quibus quicumque modum reservarunt, in Ecclesia catholica perstiterunt; qui vero perefluxerunt obturato-que insipienti corde in cogitationibus evanuerunt, in multiplices falsitatis phantasias devoluti sunt, hæresiarchesque effecti, schismata et concisiones operati sunt. Cum ergo, ut dictum est, innumera sint Scripturæ sacræ mysteria, quæ revereri magis mortales quam scrutari oporteat, pauca hic ad evidentiam rei subtexam, ex quibus est illa de vocatione gentium, Judæorumque repulsione districta divinitatis censura in quam cum Paulus apostolus opportunitate disputationis impigisset, nec se explanandæ, neque nos eis capiendæ sufficere pervidisset, in admirationem divini secreti repente erumpens: *O, inquit, altitudo divitarum sapientiæ et scientiæ Dei, quam incomprehensibilia sunt judicia ejus, et investigabiles viæ ejus!* Sed et illud de animarum origine, de qua multiplex apud mundi philosophos fuit disputatio, et inter nostræ religionis probatissimos duplex est agitata ratiocinatio. Cujus

altera quidem pars ad reddendam quæstionum solutionem paratior, altera vero est ad fidei integritatem propensior. Sed ea nimirum evicit quæ ad veritatem præponderavit. Ita quoque et hoc cœlestis sacramentum credendum est potius quam discutendum. Satius est enim aliquid dissimulanter ignorare quam quid inhoneste de re tanta diffinire, quia in altero præsumptionis est periculum, in altero sobrietatis catholicæ negotium. Unde beatus Gregorius ait: « Quod ex agno remanet igne comburimus, quando hoc quod de mysterio ejus penetrare non possumus, potestati sancti Spiritus humiliter reservamus, ut non superbo quis audeat vel contemnere, vel denunciare quod non intelligit, sed hoc igni tradat, cum Spiritui sancto reservat. » Ergo quod ipsa per se Veritas de suo sancto corpore et sanguine definiit, credamus, quodque, ut crederetur, per Scripturas divinitus inspiratas dignata est revelare, profiteamur. Ab his nulla recenter emergente opinione evellamur; pro his quoque defendendis quidquid est rerum, quidquid virium, sed et sanguinem ipsum, si ita res exigit, impendamus. Caro enim vera est, verusque sanguis Christi sacra confectio panis et vini, quæ per mysterium passionem ipsius repræsentat Unigeniti, proque summentium meritis, vitæ sit stipendium, sive judicii causa singulis. Quod si his altius quid pro perversitate ebullientium hæreticorum refellenda deprimere necesse sit, id ipsum quoque modum probabilis non excedat rationis, nec gratia destituatur plenissimæ honestatis, nam ad omne redundat præstigium impietatis aliquod ubi suspicari vestigium turpitudinis, ubi consistit forma disciplinæ cœlestis, decusque totius sanctitatis. His itaque quæ dicta sunt pro modo exortæ quæstiones, et sufficere credo his, quibus veritas placet, non prolixitas orationis; copiosa diviuorum testimoniorum ex Patrum dictis excerpta adnectere exempla proposui, quibus fideles quisque plenius informati suam tueantur credulitatem, et perfidorum securius subsannent impietatem et objectas acrius propellant quæstiones.

XVIII. Augustinus ergo ait in libro Psalmorum: « Ferebatur in manibus suis: hoc vero, fratres, quomodo posset fieri in homine quis intelligit? Quis enim portatur in manibus suis? Manibus aliorum potest portari homo, manibus suis nemo portatur. Quomodo intelligatur in ipso David secundum litteram non invenimus; in Christo autem invenimus. Ferebatur enim Christus in manibus suis quando commendans ipsum corpus suum, ait: *Hoc est corpus meum*. Ferebatur illud corpus in manibus suis, ipsa est humilitas Domini nostri Jesu Christi, ipsa multum commendatur hominibus. » Et post pauca ait: « Accesserunt enim ad illum Judæi ut crucifigerent: nos ad eum accedamus ut corpus et sanguinem ejus accipiamus. Illi de Crucifixo contumebriati sunt: nos manducando et bibendo illuminamur. » Alibi dicit: « *Qui manducat meam carnem, et*

*A bibit meum sanguinem in me manet et ego in illo; quomodo intellecturi sumus hoc? Nunquid etiam illos poterimus hic accipere de quibus dicit Apostolus quod judicium sibi manducant et bibunt, cum ipsam carnem manducant, et ipsum sanguinem bibant? Nunquid Judas, Magistri venditor et traditor impius, quamvis primum ipsum manibus ejus confectum sacramentum carnis et sanguinis ejus cum cæteris discipulis, sicut apertius Lucas evangelista declarat, manducaret et biberet, mansit in Christo, aut Christus in eo? » Item Augustinus: « Hoc totum quod Dominus de carne et sanguine suo locutus est, et quod hinc voluit intelligi manducatores et potatores carnis et sanguinis sui; hoc ergo totum ad hoc nobis valeat ut carnem et sanguinem Christi non edamus tantum in sacramento, quod et multi mali, sed usque ad spiritus participationem manducemus et bibamus, ut in Domini corpore tanquam membra maneamus, et non scandalizemur etiamsi multi modo nobiscum manducant et bibant temporaliter sacramenta, qui habebunt in fine tormenta. » Item supra: « *Ego sum panis vivus, qui de cælo descendi. De cælo descendit et manna; sed manna umbra erat, ista veritas est: Si quis manducaverit ex hoc pane, vivet in æternum, et panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita.* Hoc quando caperet caro, quod dixit panem carnem? vocatur caro quod non capit caro, et ideo magis non capit caro, quia vocatur caro: hoc enim exhorruerunt, hoc non posse fieri putaverunt. » Et paulo superius: « Nunquid non morimur, fratres, qui manducamus panem de cælo descendente? sic sunt illi mortui quemadmodum nos sumus morituri. Nam temporaliter et hi profecto morientur qui Christum manducant, sed vivent in æternum, quia Christus est vita æterna. » In eodem: « *Caro non prodest quidquam*, sicut illi intellexerunt, non sicut ego do ad manducandum carnem meam. » Item: « *Vitam habes æternam in ministracione corporis et sanguinis tui; et nos credimus et cognovimus quia tu es Christus Filius Dei vivi, id est quia ipse vita æterna tu es, et non das in carne et sanguine tuo nisi quod es.* » Hic stercorianistæ audiant quid tantus doctor dicat: « Non das in carne et sanguine tuo, nisi quod es. » Vita æterna ipse es, et vitam æternam, quod es, das; non stercora, quod non es, in carne et sanguine, qui ex te est. Item Augustinus: « *Locutus est nobis Dominus de corpore et sanguine suo, quorum corpus dixit escam, et sanguinem potum. Sacramentum fidei agnoscunt fideles. Cum ergo commendans talem escam et talem potum, diceret: Nisi manducaveritis carnem meam, et biberitis sanguinem meum, non habebitis vitam in vobis: et hoc diceret de Vita, quis alius quam ipsa Vita? erit autem illi homini mors, non vita, qui mendacem putaverit vitam. Scandalizati sunt autem discipuli ejus, non quidem omnes, sed plurimi. Quibus respondit Dominus: Hoc vos scandalizat? putatis quia de corpore hoc quod videtis partes facturus sim, et membra mea conscissurus,**

et vobis daturus? Si ergo videritis filium hominis ascendentem ubi erat prius? Quid sibi vult hoc? Certe qui integer ascendere potuit, consumi non potuit. Ergo de corpore et sanguine suo dedit nobis salubrem refectionem, et tam magnam breviter solvit de sua integritate quæstionem. » Item Augustinus: « Ille tuus unicus redemit me sanguine suo, et cogito pretium meum et manduco, et bibo. » Alibi: « Recte ergo sub ara martyres collocantur, quia super aram Christus imponitur, recte sub altario justorum membra requiescunt, quia super altare corpus Domini offertur; nec immerito illic iusti vindicta sanguinis postulatur, ubi etiam pro peccatoribus Christi sanguis effunditur. »

XIX. Sanctus quoque Cyrillus cum et apud Ephesum congregatis: « Annuntiantes, inquit, secundum carnem mortem unigeniti Filii Dei, id est Jesu Christi, et resurrectionem ejus et in caelos ascensionem pariter consistentes incrementam celebramus in ecclesiis sacrificii servitutum. Sic etiam ad mysticas benedictiones accedimus, et sanctificamur, participes sancti corporis et pretiosi sanguinis Christi, omnium nostrum redemptoris effecti; non ut communem carnem participantes, quod absit! nec ut viri sanctificati et Verbo conjuncti, secundum dignitatem unitatis, aut sicut divinam possidentis habitationem, sed vere vivificatricem, et ipsius Verbi propriam factam. » Et beatus Ambrosius: « Caro mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potus. Carnem audis, sanguinem audis, mortis Dominicæ sacramenta cognoscis, divinitati calumniaris? Audi dicentem ipsum: *Spiritus carnis et ossa non habet*. Nos autem quotiescunque sacramenta sumimus, quæ per sanctæ orationis mysterium in carnem transfigurantur et sanguinem, mortem Domini annuntiamus. » Huc usque beatus Ambrosius, in cujus verbis considerandum est quod ait sacramenta, id est panem et vinum, quæ a *sacrando* ita dici patet, per sanctæ orationis mysterium in carnem transfigurari et sanguinem, quia profecto, ut supra ait Augustinus: « Post verba sanctæ orationis non jam panis et vinum, ut pote in aliud cælesti virtute translata, sed caro et sanguis Christi creduntur, per quæ mortem ejus annuntiamus. » Hinc etiam Eusebius Emissenus: « Recedat, inquit, omne infidelitatis ambiguum, quandoquidem qui auctor est muneris, ipse etiam et testis est veritatis. Nam invisibilis sacerdos visibiles creaturas in substantiam corporis et sanguinis sui, verbo suo, secreta potestate convertit ita dicens: *Accipite et edite; hoc est corpus meum*, et sanctificatione repetita: *Accipite et bibite; hic est sanguis meus*. Ergo ad nutum præcipientis repente ex nihilo substituerunt excelsa cælorum, profunda fluctuum, vasta terrarum; et pari potentia in spiritualibus sacramentis verbis præcipit virtus, et rei servit effectus. » Et post pauca: « Nec dubitet quisquam primarias creaturas nutu potentis, et præsentia majestatis in Dominici corporis et sanguinis transire posse naturam, cum

A ipsum hominem videat artificio cælestis misericordiæ Christi corpus effectum. » Et beatus Gregorius: « Debemus, inquit, præsens sæculum, vel quia conspicimus defluxisse, tota mente contemnere et quotidiana Deo lacrymarum sacrificia, quotidianas carnis ejus et sanguinis hostias immolare. Hæc namque singulariter [*al.*, singularis] victima ab æterno interitu animam salvat, quæ illam nobis mortem Unigeniti per mysterium repræsentat; qui licet surgens a mortuis jam non moritur, et mors ei ultra non dominabitur, tamen in seipso immortaliter atque incorruptibiliter vivens, pro nobis iterum in hoc mysterio sacræ oblationis immolatur; ejus quippe ibi corpus sumitur, ejus caro in populi salute partitur, ejus sanguis, non jam in manus infidelium, sed in ora fidelium funditur. » In dialogo quoque Basilii atque Joannis ita legitur: « Qui sursum sedet in dextera Patris, sacrificii tamen tempore hominum manibus continetur, traditurque lambere cupientibus eum, et eum veneratione complecti. » Sed et doctor Leo: « Tunc, ait, sacrificii munda est oblatio, et misericordiæ sancta largitio, quando hi qui ista dependunt, quid operentur intelligunt, nam dicente Domino: *Nisi manducaveritis carnem Filii hominis et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis*, sic sacræ mensæ communicare debetis, ut nihil prorsus de veritate corporis Christi et sanguinis ambigatis. Hoc enim ore sumitur, quod fide creditur, et frustra ab illis *amen* respondetur, a quibus contra id quod accipitur, disputatur. » Beda nihilominus: « Quotidie, ait, Christus tollit peccata mundi, lavatque nos a peccatis nostris in sanguine suo; cum ejusdem beatæ passionis memoria replicatur, cum panis et vini creatura in sacramentum carnis et sanguinis ejus ineffabili Spiritus sanctificatione transfertur; sicque corpus et sanguis illius non inter infidelium manus ad perniciem ipsorum occiditur, et funditur, sed fidelium ore suam sumitur in salutem. » Paschasius vero: « Ergo cum Dominus ait: *Hoc est corpus meum; et hic est sanguis meus*, non aliam puto insinuas carnem quam propriam, et quæ nata est de Maria Virgine, et pependit in cruce; neque sanguinem alium quam qui fusus est ex latere, et tunc erat in proprio corpore. » Amalarius etiam in libro Officiorum: « In pane, inquit, commendavit Christus corpus suum, et in calice sanguinem suum dicens: *Comedite, et bibite; hæc quotiescunque feceritis, in mei memoriam facietis*. Hic credimus naturam simplicem panis et vini verti in naturam rationabilem, scilicet corporis et sanguinis Domini. Mira ergo et magna est sanctæ Ecclesiæ fides, quæ spiritualibus videt oculis quod mortalibus deest. Credit sacrificium præsens per angelorum manus deferri, et sentit mandandum esse humano ore. Credit quoque corpus et sanguinem Domini esse, eoque morsu repleti sumentium animas benedictione cælesti. » ^Y Hi notandum quod priorum Patrum secutus auctoritatem dicit simplicem panis et vini naturam: in rationa-

bilem Dominici corporis et sanguinis demutari naturam; quod enim in aliud vertitur, aliud procul dubio quam fuerat, repente habetur; proinde panis et vinum quæ deferuntur ad altare, verbisque consecrantur divini sacerdotis ore, etsi videantur in priori qua deferuntur specie, Christi tamen substantialiter corpus et sanguis creduntur esse, non aliqua phantasmatis vacua imagine, sed quemadmodum beatus Ambrosius, et sanctus Gregorius atque Eusebius, sanctusque Beda suis scriptis tradidere, rerum temporalium in vivificam carnis et sanguinis veramque naturam cœlii mutatione; cujus perceptio, quæ fit humano ore, cum interiori sensu mediante fide, animas sinceriter accipientium et corpora cœlesti venustat benedictione. Sed hæc non nisi a sapienter fidelibus valet ad liquidum capi, quibus id Deus per Spiritum sanctum suum, sine quo nemo potest dicere, *Dominus Jesu*, dignanter revelavit, gloriam quoque Deo fideliter dantibus, ac firmiter credentibus, quia quodcumque voluerit potest operari fidelis ipse in omnibus verbis suis, qui ut scriptum est: *Facit magna, et inscrutabilia*; quæ si non valent ad plenum comprehendendi, debent tamen sine aliquo mentis scrupulo credi ad integrum.

XX. Licet igitur hæc sufficere crediderim, quæ de antiquorum Patrum dictis excerpta hic congerere curavi, adhuc tamen quid Fulbertus Carnotensis episcopus, nostri temporis sagax et acer philosophus, sed fide, vita, moribusque discipulorum Christi discipulus, ac de re senserit et scripserit adnotatum ire non ingratum duximus. Ait enim inter cætera: « Quia corpus suum quod semel pro nobis Christus offerebat in pretium, paulo post a nostris visibus sublaturus erat in cœlum, ne sublato corporis fraudaremur præsentî munimine, corporis et sanguinis sui pignus salutare nobis reliquit; non inanis mysterii symbolum, sed compaginante Spiritu sancto corpus [*al.*, Christi]. Verum, quod quotidiana veneratione, sub visibilis creaturæ forma, invisibiliter virtus secreta in acris solemnibus operatur. » Post pauca: « Quid autem indignum Deo judicari potest, qui uterum Virginis subiit, si virginibus creaturis infunditur? [*al.*, quæ] et licet simplicis naturæ paulo ante præferant imaginem, postmodum cœlestis Verbi sanctificatione inspiratis majestas vera diffunditur, et quod substantia panis et vini parebat exterius, jam corpus Christi et sanguis sit interiorius. Gusta itaque, et sumè panem, vitæ interioris alimentum, non arte pistoria fermentatum, sed incarnatæ Deitatis vitale pulmentum. Sume nihilominus vinum, non sordido cultore calcatum, sed de torculari crucis expressum. Gusta, inquam, cœlestis ferculi suavitatem, sed ne nauseas dispensatorium germinis terreni saporem. » Et paulo post: « Dubitari autem nefas est, si terrena materies naturæ et generis sui meritum transcendens, in Christi substantiam commutetur; et si creaturas, quas de nihilo facere Deus potuit, has ipsas valeat in excellentioris naturæ dignitatem convertere, et in sui corporis substantiam transfun-

dere. » Ecce quid supradictus vir, secutus per omnia Patres antiquos, dixerit. Hæc quoque sunt Joannis Chrysostomi de re eadem sensa: « Præsens Judas erat, Christo dicente: *Hic est sanguis meus, qui pro multis effundetur*. Dic, Juda, quem triginta denariis vendidisti? Iste est sanguis, de quo cum Pharisæis pacta fecisti. O Christi misericordia! O Judæ dementia! Ille eum triginta denariis paciscebatur ut venderet, et Christus ei sanguinem quem vendidit offerebat. » Et post nonnulla: « Nunc ille præsto est Christus, qui illam ornavit mensam; ipse quoque consecrat istam. Non enim homo est, qui proposita Christi corpus facit et sanguinem, sed ille qui crucifixus pro nobis est Christus. Sacerdotis ore verba proferruntur, et Dei virtute consecrantur, et gratia, *hoc est*, ait, *corpus meum*, hoc verbo proposita consecrantur; et sicut vox illa, quæ dicit: « Crescite, et multiplicamini, » semel quidem dicta est, sed omni tempore sentit effectum ad generationem: ita et vox illa semel quidem dicta est, sed per omnes menses Ecclesiæ usque ad hodiernum diem, et usque ad ejus adventum præstat sacrificio firmitatem. » Et post nonnulla: « Ad sanctum et terribile sacrificium properas, erubescere oblationis arcana, ubi occisus propositus est Christus: et cur occisus est? ut cœlestia pacificet. » Item post pauca: « Judæi Christum crucifixerunt, et tamen ille effusus sanguinem ad salutem eorum, qui effuderunt, larga pietate largitur. » Ad neophytos quoque ait: « Mortuo Jesu, et adhuc in cruce pendente approximat miles, lancea latus percussit, et exinde aqua fluxit et sanguis: unum baptismatis symbolum, aliud sacramenti. Ex latere igitur suo Christus ædificavit Ecclesiam, sicut de latere Adæ conjux Eva prolata est; et sicut in sopore quiescentis Adæ Deus laeris membra patefecit, sic modo post mortem equanim nobis donavit et sanguinem. Videte ergo quo nos cibo satietatis enutrit. Ipse nobis cibi substantia est, atque nutrimentum; nam sicut mulier affectionis natura cogente, genitum alere sui lactis fecunditate festinat, et Christus quos ipse regenerat suo sanguine semper enutrit. » Et alibi: « Mortuus est, inquit, Christus, ut tibi immortalitatem donaret. Esuriit, ut te sua carne satiare. Sitiit, ut te sanguine proprio potaret. » Item: « Manducare voluisti, factus est tibi mensa. Bibere voluisti, factus est tibi poculum, sicut ipse ait: *Qui manducat carnem meam, et bibit sanguinem meum, in me manet et ego in eo.* » Et beatus Gregorius: « Quis, inquit, sit sanguis Agni, non jam audiendo, sed bibendo didicisti. Qui sanguis super utrumque postem ponitur, quando non solum ore corporis, sed etiam ore cordis hauritur. In utroque enim poste Agni sanguis est positus, quando sacramentum passionis illius cum ore ad redemptionem sumitur, ad imitationem quoque intentamente cogitatur. » Hæc igitur et superius annotata tantorum Patrum dicta diligentissime perpensa, omnem de tanto mysterio solvunt ambiguitatem, hæreticamque refellunt impietatem. Mirum autem

vehementer, cum Dominica per se sufficiant verba, A quod alia extrinsecus quarimus ad fidei hujus firmitatem exempla; qui enim dicit: *Caro mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potus*; et: *Qui manducat carnem meam, et bibit sanguinem meum*; et: *Panis quem ego dabo, caro mea est*; et: *Accipite et comedite, hoc est corpus meum*; *Accipite et bibite. Illic est sanguis meus, qui pro vobis effundetur*, et cætera talia, nimirum hujus rei firmitatem facit, et omnem dubietatis errorem plenissime absolvit.

PARS SEPTIMA.

XXI. Verum quia nonnulli sunt qui hæc fideliter expendere nolunt, ad exemplorum copiam redeundum esse decernimus. Ut qui forte rationi non credit, saltem auctoritate multorum opprimatur. Ait igitur Eusebius doctor: « Vere unica perfecta bestia, fide æstimanda, non specie, nec exteriori censenda visu, sed interiori effectui; unde merito cœlestis confirmat auctoritas, quia *caro mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potus*. Itaque quando benedicendæ verbis cœlestibus creaturæ sacris altaribus imponuntur, antequam invocatione summi nominis consecrentur, substantia illic est panis et vini; post verba autem Christi, corpus est et sanguis Christi. Quid autem mirum est, si ea quæ verbo potuit creare, verbo possit creata convertere? imo minoris videtur miraculo esse, si id quod ex nihilo agnoscutur condidisse, jam conditum in melius valeat commutare. » Præterea Hincmarus præsul in illa mirabili descriptione, quam verifice ad regem Carolum edidit, quamque ferculum Salomonis vocari instituit, de veritate sancti sacramenti, cæteros secutus Patres, ita ait:

Agnus, lux mundi, proprio nos corpore pascens,

In nobis maneat; mansio nostra fiet.

Agnus, fons vitæ, proprio nos sanguine potans,

Semper more suo debriet atque regat.

Hic Deus omnipotens, per quem Pater omnia fecit,

Naturas rerum mutat, ut ipse volet.

Hic cruce nostra creat propriis et munera verbis.

Fit caro, ac sanguis, pane liquore suus.

In cruce nam corpus fixum est, sanguis quoque susus

Christi, quæ in cæna jam dedit ante suis.

Cum nos indigni hæc memoramus, jussa Redemptor

Emptorum pretium munera nostra facit.

XXII. Et in Epicolumniis ita ait: « Sacrificium corporis et sanguinis Christi Domini de pane et vino aqua misto, ineffabili sanctificatione, cruce, et verbis ipsius consecratur; et verum ac proprium corpus ipsius Domini nostri Jesu Christi, et sanguis ejus verus ac proprius efficiuntur, sicut ipse protestatus est: *Hoc est corpus meum; hic est sanguis meus*. » Competenter autem prædictus vir sententiam suam divina auctoritate studuit firmare; unde velut ex quodam fonte tota consistit forma veritatis, atque traditionis ecclesiasticæ, quæ uniformiter servatur

ubique terrarum. Unde et Apostolus ait: *Trudidi vobis in primis, quod et accepi; quoniam Dominus Jesus in qua nocte tradebatur accepit panem, et gratias agens benedixit, et fregit dicens: Accipite et manducate; hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur*. Perpende, quæso, prudentiam accipientis, auctoritatemque considera tradentis; nihil namque eorum quæ acceperat immutavit, nihil novi, ut recentes schismatici, adnexuit, sed ea ipsa quæ acceperat, salva sensuum integritate ac verborum dignitate, ut veritatis discipulus contexit, ubi nullam figuræ vel similitudinis mentionem interposuit, quia non quid significarent, sed quid essent Dominica sacramenta proposuerat intimatum ire male tractantibus ea Corinthiis. Quocirca non sua, sed Dominica verba ponere statuit, ut sibi pondus auctoritatis et tanto sacramento debitam compareret reverentiam de nomine Magistri dicentis: *Hoc est corpus meum*. Vere etenim hoc divinum sacramentum corpus est Dominicum, in quo vita manet perennis omnium. Unde Augustinus ait: « O sacramentum pietatis! o signum unitatis! o vinculum charitatis! qui vult vivere, habet ubi vivat, habet unde vivat; accedat, et credat; incorporetur, ut vivificetur. » Sed multa consideratione dignum est, quod dicitur, « habet ubi vivat, » quia rerera Christus inlocalis est, vitæ locus, in quo vivat Christianus; « habet unde vivat, » quia non aliunde quam ab ipso est vita; « accedat, » ergo fide non pede, et « credat » corde, « qui vult vivere; incorporetur » vero sacramentorum virtute, ut « vivificetur » charitatis veritate, ut per signum unitatis perlingat ad præmium incorruptionis, quod nemo aliter consequitur, nisi eo in quo consistit plena veritas sacramento pietatis. De cujus sinceritate Cassiodorus in psalmo centesimo nono prosequitur: « Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. Cui enim potest veraciter aptari, nisi Domino salvatori, qui corpus et sanguinem suum in panis ac vini erogatione salutariter consecravit, sicut ipse ait: *Nisi manducaveritis carnem Filii hominis et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis*? Sed in ista carne, et sanguine, nihil cruentum, nihil corruptibile mens humana concipiat, ne, sicut dicit Apostolus, *qui manducat corpus Domini indigne, judicium sibi manducet*; sed vivificatricem substantiam, atque salutarem et ipsius Verbi propriam factam, per quam peccatorum remissio et æternæ vitæ dona præstantur. » Bene autem dictum est, « nihil cruentum, nihil corruptibile mens humana concipiat, » quia nimirum qui in Dominico aliquid sacramento cruentum seu corruptibile adhuc suspicatur, ex illis est qui idcirco refrigerant dicentes: *Quomodo potest hic carnem suam dare nobis ad manducandum?* cum *nisi manducaveritis carnem Filii hominis, non habebitis vitam in vobis*, audirent: arbitrabantur quasi membratim essent divisuri, et morsibus corrosuri. Quod abhorrentes, a consecrato Christi se subtraxere, quia quod audiebant nullo

modo intellexere; tantique virtutem sacramenti, et vim dictorum non potuerunt penetrare. Ideo scandalizati dixerunt: *Durus est hic sermo*; quibus Augustinus eo loci ita dicit: « Putatis quia de hoc corpore quod videtis partes facturus sim, et membra mea conscissurus, et vobis daturus? Certe qui integer ascendere potuit, consumi non potuit. Ergo de corpore et sanguine suo dedit nobis Dominus salubrem refectionem, et tam magnam breviter solvit de sua integritate quæstionem. » Bene plane dicitur « magnam solvit quæstionem, » sed illis qui non refugiunt veritatem atque Dominici venerantur et capiunt sacramenti virtutem; nam illi qui adhuc erronei dubitant, aliudque quam veritas habet sentientes, contra ipsam disputant, nodo tantæ quæstionis necdum soluti errant, quibus Dominus dicit: *Spiritus est qui vivificat, caro non prodest quidquam.* Vere enim nihil illi prodest, qui divinum hoc mysterium non vult intelligere ut oportet. Cæterum recte credenti, et digne percipienti per omnem modum prodest; unde Augustinus: « Domine, magister bone, quomodo caro non prodest quidquam, cum tu dixeris: *Nisi quis manducaverit carnem meam, et biberit sanguinem meum, non habebit in se vitam?* an vita non prodest quidquam? Et propter quod sumus quod sumus, nisi ut habeamus vitam æternam quam tua carne promittis? Quid est ergo, non prodest quidquam? Caro non prodest quidquam; sed quomodo illi intellexerunt. Carnem quippe sic intellexerunt quomodo in cadavere dilaniatur, aut in macello venditur, non quomodo spiritu vegetatur. » Quibus procul dubio similes moderni existunt hæretici, qui non dissimili errore possessi veritatem denegant Dominici sacramenti; illi ipsi repugnantes Veritati quæ dixit: *Hoc est corpus meum.* Qui dum aliud quod veritas habet sibi fingunt, ab ipsa penitus veritate extorres fiunt, et veram Dominicæ communionis, cuius fidem refugiunt, salutem amittunt. Nec immerito: cæcitatibus namque sæ tenebris undique obvoluti, ideoque odibilis vitio obstinationis, quod proprie hæreticorum est, præoccupati, dum scientiæ singularitate sibi applaudunt, divinum Dominicorum dictorum lumen non attendunt, neque tantorum doctorum sententiis acquiescunt, quibus e diverso cum ipsi miserabiliter errant, erroris notam ascribere audent, in morem videlicet phreneticorum, qui violentia passionis cum per omnia desipiant, omnes ipsi insanire econtra putant. Quod si prudenter atque humiliter inter cæteras reliquorum doctorum sententias, hoc quoque quod prædictus vir Cassiodorus dicit, voluissent advertere, ad erroris sui probarent correctionem satis superque sufficere; ait namque: « Nihil cruentum, nihil corruptibile mens concipiat, sed vivificatricem substantiam, et ipsius Verbi propriam intelligat. » Substantiam, inquit, non umbram, et ipsius Verbi propriam, non figuram; quia revera in illo specie tenus pane vera probatur substantia carnis Dominicæ, et cum vera sit caro verusque sanguis, nihil tamen corruptibile, nihil

A cruentum in tanto mysterio oportet credi, ne iudicium sibi, non salutis percipiat, qui taliter forte sentit, non dijudicans salubriter corpus Domini, quod maximi genus est flagitii. Unde acerrimus disputator Augustinus in libro De doctrina Christiana dixisse invenitur ita: « *Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis.* Facinus, vel flagitium videtur jubere, sed infidelibus, qui quod dicebatur volebant credere; qui, cum audirent: *Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis,* refugerunt, quia sacramentum quod divina parabat sapientia, sed interim differebat, non poterant ut pote carnales intelligere, sed possent nimirum cum Petro et cæteris apostolis qui perstiterunt fideliter, si vellent, credere, quousque cum illis glorificato Jesu et dato Spiritu confirmari mererentur in omni veritate. At quia in audiendo inconsiderati, in non præbendo Dominicis verbis fidem facti sunt indiscipulati, contigit illis non bene a bono Magistro recedere, in cuius discipulatu noluerunt firmam constantiam retinere, offensi verbo equidem duro, ut sibi videbatur, sed temperando post non multum simplici sacramento, quod jam, licet non manifeste, prædicabatur. » Verumtamen taliter his a consecratu Domini recedentibus facilius indulserim, qui adhuc carnales, carnalem hominem Christum Jesum Dominum cernentes, ad superna oculos cordis mysteria contuenda erigere necdum poterant, quam nostri temporis hominibus, in quibus per baptisma effusa est Spiritus sancti gratia, qui sacrosancta mensæ cælestis mysteria divinis formata oraculis, sanctorum quoque doctorum declarata atque lucidius exposita doctrinis, apertis roborata ostentis miraculorum, nec vereri dignantur nec credere, sed potius, perversa dicendo, contradicere ac multa verborum turpium impietate, quia penitus nequeunt evertere, nituntur infamare; ac per hoc, ubicunque possunt, aliquam vel in verbis vel in sententiis majorum occasionem reperire, injustam non desinunt calumniam concinnare; sicut in hac sancti Augustini, quam proposuimus sententia noscuntur facere, quam idcirco gratius amplectuntur quam cætera illius de divino sacramento documenta, quia dicit: « Flagitium vel facinus videtur jubere. » Sed horum perfidia studiosius repudiata, quid memoratus doctor dixerit, vel quid in suis his dictis senserit, perscrutantes fideliter expendamus.

XXIII. « Facinus, inquit, vel flagitium videtur jubere. » Ubi in primis considerare placet quod dictum est, « videtur jubere, » non jubet. Videbatur namque intolerabile esse facinus, vel flagitium carnem hominis manducare, vel sanguinem bibere viventis, quod non jubebatur, sed in sacramento, quod jam prædicabatur. « Videtur, inquit, jubere, » non jubet: ubi Judæos tangit, et eorum sequaces erroris, qui grande flagitium in his Domini verbis esse arbitrati sunt; et ideo exhorruerunt et retro abierunt,

quia dictum ita acceperunt quasi dentibus voraturi essent Christum, sicut canes vivum atque cruentum cum comprehenderint vorant leporem aut cervum. Quod non procedit, neque ratio admittit. Facinus enim est et grande flagitium, hoc ita sapere, quod aliter est sentiendum. Videlicet ut caro Dominica ita putetur accipi, ut caro communis vel alicuius animalis, cum potius per sacramentum spiritualiter sumi credenda sit, et tamen non alia quam quæ passioni subjacuit, licet oblati species videatur panis; quod ita divina utique dispensatione procuratum esse oportet fideliter credi, ut fragilitas humana, quæ suis carnibus non consuevit vesci, ipso visu nihil lauriant quod horreat, et de cætero, nihilominus quam veritas habet, carnem Domini nostri Jesu Christi in sacramento percipiat, de quo Apostolus ait : *Etsi noveramus secundum carnem Jesum Christum, sed nunc jam non novimus*. Ubi veritatem assumptæ ex nobis non denegat naturæ, sed incorruptibilitatem significat in Deum [Deo] per resurrectionem glorificatæ substantiæ nostræ, quam sicut est incorruptibilis in Deo, ita nimirum sub visibili et usitata specie incorruptibilem sumimus in sacramento. Sed huic tanto sacramento percipientium conformandæ, et coaptandæ sunt mentes, ut quod sumitur in mysterio, effectu proficiat interno, videlicet ut quisquis tantæ participat sanctitati, mortuus mundo et vitis, in novitate vitæ de cætero studeat conversari. Ideo namque signum, vel figura ab eodem dicitur Augustino in supra memorato libro, ubi ait : « Figura ergo [al., est ergo], præcipiens passioni Domini esse communicandum, et suaviter atque utiliter recolendum in misericordia [al., recolendum in memoria] quod caro Christi pro nobis crucifixa et vulnerata sit. Passioni siquidem Christi communicat qui se crucifigit mundo et concupiscentiis, ut non quodcumque libet faciat: sed et ut ille recollit crucifixam et vulneratam pro nobis carnem Dominicam qui proximi necessitatibus benigne impendit misericordiam, apponendo et ipse pro fratribus animam suam. » Hoc profecto significare, cum talia diceret præfatus doctor, attenderat communionem Dominicam, quanquam secundum naturæ proprietatem nihil aliud sit quod percipitur quam vera ac naturalis Christi carnis et sanguinis substantia. Proinde quoties in voluminibus beati Augustini Dominicum mysterium figura, vel signum, sive typus reperitur appellari, non debet inconsiderata temeritate accipi, sed diligenti opera cur ita nuncupetur ventilari, quia revera sibi ipsi tantus doctor contrarius esse nequit; si enim ea quæ alibi dixerat, alias aliter sentiendo destrueret, prævaricatorem se proculdubio constitueret, ac per hoc nullus dictis ejus accommodare fidem deberet. Verum de errore dictorum ejus auferenda est omnis suspicio post ea quibus propria ipsius prospexit correctio; et diligens operosaque adhibenda intentio, ac locorum, in quibus videtur diversa posuisse, faciendæ discussio, ne alia accipiantur pro aliis, sed

A sua suis servetur dictorum proprietates quibusque locis. Nam ut cætera præteream quæ de veritate Dominici corporis approbatur sensisse ac sanguinis, illud quod contra omnium hæreticorum argutias et versuta argumentorum jacula præcipuum sufficiensque decernitur, quodque in explanatione cujusdam psalmi edidisse cognoscitur inseram, unde luce clarius patet eum sacramento Dominico nihil inane et veritatis vacuum, nihil sensisse umbratile et fucatum; quin potius designasse per omnia vere esse Christi corpus naturale, et sanguinem substantivum, qui fusus est in cruce, munera quæ consecrantur in altare licet nonnunquam videatur approbare innui nobis ipsa veritate aliquid, per quod eidem pressius informemur, et actius inhæreamus, opere faciendum. Ita namque ait (in *psal. xcvi*): « Anceps factus sum : timeo adorare terram, ne damnet me qui fecit cælum et terram; rursus timeo non adorare scabellum pedum Domini mei, quia dicit mihi psalmus : *Adorate scabellum pedum ejus*. Quæro quid sit scabellum pedum ejus, et dicit mihi Scriptura : *Terra est scabellum pedum meorum*. Fluctuans convertito me ad Christum, quia ipsum quæro hic, et invenio quomodo sine impietate adoretur terra, sine impietate adoretur scabellum pedum ejus; suscepit enim de terra terram, quia caro de terra est, et ipsam carnem nobis manducandam ad salutem dedit; nemo autem illam carnem manducat, nisi prius adoraverit. » Et paulo post : « Cum dixisset : *Nisi quis manducaverit carnem meam, non habebit in se vitam æternam*, scandalizati sunt discipuli ejus quidam, septuaginta ferme, et dixerunt : *Durus est hic sermo; quis potest illum intelligere? Et recesserunt ab eo, et amplius non cum eo ambulaverunt*. Durum illis visum est quod ait : *Nisi quis manducaverit carnem meam, non habebit vitam æternam*: acceperunt illud stulte, carnaliter illud cogitaverunt, et putaverunt quod præcisurus esset Dominus particulas quasdam de corpore suo, et daturus illis; dixerunt : *Durus est hic sermo*. Ipsi erant duri, non sermo. Etenim si duri non essent, sed mites essent, dicerent sibi : Non sine causa hoc dicit, nisi, quia est ibi aliquid sacramentum latens; manerent cum illo lenes non duri, ut discerent ab illo, quod, illis discedentibus, qui remanserunt didicerunt. Nam cum remansissent duodecim discipuli, illis recedentibus, suggesserunt illi tanquam dolentes illorum mortem, quod scandalizati sint in sermone ejus, et recesserint. Ille autem instruxit illos, et ait illis : *Spiritus est qui vivificat, caro autem non prodest quidquam*: verba quæ locutus sum vobis, spiritus et vita sunt. Spiritualiter intelligite quod locutus sum, nam hoc corpus, quod videtis, manducaturi estis, et bibaturi sanguinem, quem fusuri sunt illi qui me crucifigent. Sacramentum vobis aliquid commendavi, spiritualiter intellectum vos vivificabit, et si necesse illud visibiliter celebrari, oportet tamen invisibiliter intelligi. » Quid hoc apertius, hoc planius potuit dici? « Hoc corpus, quod videtis, manducaturi estis,

et bibitori sanguinem, quem fusuri sunt qui me crucifigent. » Hic nihil ambiguum est, nihil quod accipi valeat aliter quam corpus illud Domini quod videbatur comedendum, et sanguinem qui fundendus erat bibendum. Hoc plane est quod ipse Dominus dixit : « Accipite et comedite, hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur; hic sanguis qui pro vobis effundetur. » Sed ad superiora redeamus : « Suscepit, inquit, Christus de terra terram, quia caro terra est, et ipsam nobis non aliam plane, sed ipsam quam suscepit de terra nobis carnem ad manducandum, et ad salutem dedit. » Ecce quod alibi certæ gratiæ rationis figuram dicit, et signum hic carnem Christi de terra sumptam aperte pronuntiat datam nobis ad manducandum, nec aliam sane quam quæ de Virgine nata est, quæque crucis suspendium perpessa est, quæ æthera transmisit, atque in paterna sede locata ad decus humanæ naturæ, orbis imperium pro arbitrio disponit, divinæ per omnia consors majestatis; nulli ulterius obnoxia corruptioni, quæ eo sumentes se provehit, ut, devicta quandoque molestia naturæ mortalis, consortes et participes promereantur effici beatæ immortalitatis. In sibi igitur persistens integritatis incorruptione, nihil nostro vitio pati creditur corruptibile, licet visibili mysterio nostræ videatur officio servitutis non deesse. Veritas ergo credenda est in proprietate substantiæ, et sinceritas in ipsius sacramenti inestimabili dignitate, ac sic vera caro verusque sanguis sentienda sunt sine qualibet corruptione, licet panis ac vini species dispensatorie reservata ministrorum devotioni famuletur temporariæ, qua percepta, et ipsa in nos et nos ipsi mereamur in Christi membra transformari, per veritatem videlicet communicatæ utrinque naturæ, nostræ scilicet ac suæ, quam dignatus est ex nobis habere, ut illius nos efficiat participes, et modo utcunque, et hoc remoto, perfectius quandoque, in qua semper manet de Patre atque in Patre. Quanam autem ratione sanctus vir, qui carnem de terra Christum tam manifeste defini- vit assumpsisse, eamque nobis ad manducandum et ad salutem insinuat contulisse, contra suam sententiam potuit aliter alibi, quod absit! docere, et ex abrupto Dominicum sacramentum figuram duntaxat aut signum, nihilque aliud esse, imprudenter atque impie dogmatizare? Attamen Veritas ipsa, aliquid per mysterium nobis agendum notat. Unde Apostolus : *Quicumque manducatis hunc panem, mortem Domini annuntiatis.* Et Petrus : *Christus, inquit, passus est, vobis relinquens exemplum, ut sequamini vestigia ejus*

XXIV. Ecce signum, ecce figura quam tangit Augustinus, videlicet *ut sequamini vestigia ejus*, id est, ut qui creditis in eum fide, quem et sumitis in corpore suo ac sanguine, imitemini illum operum bonorum executione et morum sinceritate : *Qui peccatum non fecit, nec dolus inventus est in ore ejus. Qui cum malediceretur non maledicebat, cum pate- retur non comminabatur.* Quicumque enim corpori

Christi et sanguini qui per passionem fusus est, communicat, debet ei participare, et per sinceram in proximos benignitatem, et compatiens animi suavitatem. Hoc quippe est quod Augustinus ait : « Figura ergo est præcipiens passioni Domini esse communicandum, et suaviter, atque utiliter recolendum in memor, quod caro Christi pro nobis crucifixa sit et vulnerata. » Ac si diceret : Veritas quidem est quod in sacramento percipitur, ac vera caro verusque sanguis quod sumitur; verumtamen ipsius veritatis indiculo, necne passionis Dominicæ, quæ ibidem recollitur, exemplo commo- netur omnium percipientium devotio, ut ad illius Agni per simplicis vitæ meritum contendant innocentiæ, ac per compassionis fraternæ misericordiam, ejus sufferentiæ æmuletur vestigia, qui pro nobis nec opprobriorum contumelias, nec passio- num refugit injurias, et omnibus tam credentibus quam incredulis singulare mortis suæ dignanter impendit remedium, ac vitæ procuravit beneficium. Quod ita se idem dætor nec aliter affirmat profectio sensisse in præcedenti, id est in secundo De do- ctrina Christiana libro liquidius, dum dicit inter cætera : « Nam odore unguenti Dominus quo per- fusi sunt pedes ejus signum aliquod dedit, et sacramento corporis et sanguinis prægustato sig- nificavit quod voluit. » In quo loco simul posita licet advertas, odorem unguenti, quod et verum secun- dum gestorum fidem fuit, et tamen aliud juxta r- pologiæ rationem significavit, et Domini sacra- menti prægustationem, id est, corporis et sanguinis Christi perceptionem, quæ nihilominus juxta in- tegrîtatem rerum vera esse constat, et tamen a significationis gratia non vacant. Unde et alibi de sacramentis feria secunda Paschæ disputans ait : « *Unus panis, unum corpus multi sumus, omnesque de uno pane et de uno calice participamus*, quia qui passus est pro nobis, commendavit nobis in isto sacramento corpus suum et sanguinem, quod etiam fecit et nos ipsos; nam et nos corpus ipsius facti sumus, sed per misericordiam ipsius. Non fuistis, et creati estis, ad aream Dominicam deportati estis a laborantibus bonum, id est annuntiantibus Evan- gelium, triturati estis, cœpistis moli jejuniis et exorcismis; postea ad aquam venistis, et conspersi estis, et unum facti estis, accedente fervore Spi- ritus sancti cocti estis, et panis Dominicus facti estis. Ecce quod accepistis. Quomodo ergo vidi- tis unum esse quod factum est, sic unum estote, et vos diligendo, vos tenendo unam fidem, unam spem, individuam charitatem. Hæretici quando accipiunt hoc testimonium, contra se faciunt, quia illi quæ- runt divisionem, cum iste panis indicet unitatem. Sic et vinum ex multis racenis fluit, et modo in uno est, unum est in suavitate calicis post pressuras torcularis. Et vos post illa jejunia, post labores, post humilitatem et contritionem, jam in nomine Christi tanquam ad calicem Domini venistis, et ubi vos estis in mensa, ubi vos estis in calice, nobiscum

estis. Simul enim hoc somus, quia simul bibimus, quia simul vivimus. » Sic nimirum præfatus præsul, sic multis in locis, sic in hac sententia, sic etiam præmissio in capitulo Dominicum sacramentum non abrogata veritatis fide aliquod signare indicat. Sed dum scribendis libris operose insudat, minus se quibusdam in locis explicat, ac per hoc nonnullis minus eruditus, atque in sacris Scripturis apprimè nequaquam elimatis, aut difficilis videtur, aut non recte intellectus, erroris seminarium fieri probatur. Cæterum si aliter quid intellexisse hac de re, et ab integritate tanti mysterii alienum probaretur dixisse, quod absit! ex diffinito proferendum erat, quod Apostolus ait: *Etiamsi angelus de cælo annuntiaverit vobis præter quod accepistis, anathema sibi.*

XXV. Porro ipse hac de re quid docuerit, quid senserit Apostolus, cui nec angelus de cælo si contraria senserit suscipiendus sit, audiamus: *Calix, inquit, cui benedicimus; nonne communicatio est sanguinis Christi? Panis quem frangimus, nonne communicatio est corporis Christi? Sed absit ut vir tantæ in Ecclesia Christi auctoritatis, de sacramento corporis et sanguinis Christi, aliter quam ipse Dominus tradidit vel ipse ejus Apostolus docuit sensisse putetur, qui tot ac talia sanæ fidei testimonia in diversis libris, quibus nemo valet refragari, reliquisse invenitur, quæ ne dicam scribere, sed ne legere quidem quisquam occurrat! Ex quibus est illud in libro quarto De sancta Trinitate: « Quis ergo tam justus et sanctus sacerdos quam unicus Dei Filius, non qui opus haberet per sacrificium sua peccata purgare, nec originalia, nec ex humana vita quæ adduntur? Et quid tam congruenter ab omnibus sumeretur quod pro eis offerretur quam humana caro? Et quid tam aptum huic immolationi quam caro mortalis? Et quid tam mundum pro mundandis vitiis mortalium quam sine ulla contagione carnalis concupiscentiæ caro nata in utero et ex utero virginali? Et quid tam grate offerri, et suscipi posset quam caro sacrificii nostri corpus effecta sacerdotis nostri, ut quoniam quatuor considerantur in omni sacrificio, cui offeratur, a quo offeratur, pro quibus offeratur, idem ipse unus verusque Mediator per sacrificium pacis reconcilians nos Deo, unum cum illo maneret cui offerebat, unum in se faceret pro quibus offerebat, unum ipse esset qui offerebat? » Et in libro contra Faustum: « Habet magnam vocem Christi sanguis in terra, cum eo accepto ab omnibus gentibus respondetur, Amen. Hæc est clara vox sanguinis quam sanguis ipse exprimit ex ore fidelium eodem sanguine redemptorum. » Item: « Quod post septem dies dimissa columba reversa non est, significat finem sæculi, quando erit requies sanctorum; non adhuc in sacramento spei, quo in hoc tempore consociatur Ecclesia, quandiu bibitur quod de Christi latere manavit, sed jam in ipsa perfectione salutis æternæ cum traditur regnum Deo et Patri. » Item in primo libro De Symbolo:*

« Quantum nefas est occidere Christum! Judæi tamen eum occiderunt, et multi postea in eum crediderunt, et sanguinem ejus biberunt, et dimissum est illis peccatum quod commiserunt. » In secundo quoque: « Percussus est enim latus, et statim emanavit sanguis et aqua; aqua, in qua est sponsa purificata; sanguis, ex quo invenitur dotata. In isto sanguine sancti martyres stolas suas laverunt, et candidas eas fecerunt, ad nuptias Agni invitati venerunt, calicem acceperunt, biberunt eique propinaverunt, sanguinem namque ejus biberunt, sanguinem suum pro illo fuderunt. » In libro De quarta feria: « *Primus*, inquit, *homo de terra terrenus*. Quid dicit, omnis homo, terra? quando accipit sanguinem Christi, amen dicit. Quid est amen? *verum est*: quid est, verum est? Quia fusus est sanguis Christi; quo faciente? discipulo tradente. Amen dicendo, verum clamando, dicit hoc: Omnis homo, terra. Ecce in Juda: *Vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra*, probavimus quia ejus sanguine rigaris. Vide, terra, quomodo accipias hunc sanguinem, quia quicumque accipit, accipit benedictionem. » Item in eodem: « Responde sicut respondit Cyprianus, Laurentius cæterique sancti qui, percipientes sanguinem Christi, pro sanguine quem biberunt sanguinem suum fundere non dubitaverunt. » Et post pauca: « Vide ne deseras mensam Sponsi tui, ut pulchra permancas. Carnem ejus quotidie manducabis, et sanguinem potabis, et vitam æternam habebis. Mensa Sponsi tui panem habet integrum, et calicem sanctum. De isto pane, et de isto calice dicebat ipse: *Panis quem ego dedero, caro mea est*: calix quem sanctificavero, sanguis meus est. » In tertio libro De Symbolo: « Prostratus ad terram et effectus discipulus celestis Archiatri, antidotum confectum ex sanguine medici prior ipse bibit, et bibendum amatoribus propinavit. Hoc antidotum de sanguine crucifixi confectum etiam ipsi reges biberunt, et qui erant Ecclesiæ persecutores, ejus facti sunt defensores. » In libro De cataclysmo: « Comeditur enim Agnus per noctem hujus sæculi, ut cum mane illud venerit, quod vesperum non habebit, jam non offeratur sacrificium imaginis Agni, sed ipsum Agnum, quem quotidie comedimus, et cujus sanguinem bibimus, inveniamus illic sacerdotem perfectum, quem hic pro salute nostra constat occisum. » In Evangelio Joannis: *Verba quæ locutus sum vobis spiritus et vita sunt*. « Spiritualiter intelligite quæ locutus sum, nam hoc corpus quod videtis manducaturi estis, et bibaturi illum sanguinem quem fusuri sunt qui me crucifigent. » Numquid hæc tanta, ac talia tamque perspicua sancti Augustini scripta non possunt nobis sufficere ad plenam eruditionem de veritate, quæ est in sacramentis Christi, et eidem ad evidentiam sinceræ fidei testimonium suffragari, qui licet figuram ob certæ rationis gratiam Dominicum dixerit sacramentum, nihil tamen aliud secundum veritatem quam veram carnem, quam verum sanguinem esse

vel senserit, vel sentiendum docuerit? Nam vide quid dixerit : « Hoc corpus quod videtis, manducaturi estis, et sanguinem bibituri, quem fusuri sunt qui me crucifigent. » Quid apertius, quid lucidius dici potuit? Ideo ubi figuram dixit, non quid esset, sed quid significaret sacramentum Dominicum intendit.

XXVI. Verum quia quidam perversi ex hac tanti doctoris sententia in erroris labyrinthum proruerunt, et alios post se pertinaciter inducere nisi sunt, sciendum est plerosque subtilia ejus dicta nequaquam intelligere. Quod eo præcipue comprobatur accidere, quia ea, non causa discendi, quæ ignorant legunt, sed ut ei potius in quo jampridem decepti languent errori patrocinium tanti viri comparent, aliisque laqueos deceptionis facilius innectant per ejus auctoritatem, quam perversitati suæ cooptant. Unde studiosius persuadendum mœnendamque videtur ut quicumque codices divinarum tractatorum offenderit ac legendos revolverit, cautius singula percurrat; et, ubi aliqua sibi obscuræ rei oborta fuerit difficultas, suæ tarditati, non doctoris imputet errori, ac proinde aut suo, si id processerit, studio quæ dicuntur elaboret intelligere; sin minus catholici magisterio doctoris maturet addiscere; aut certe, si assequi unde agitur nequiverit, reverenter discat honorare, ut pro hujusmodi humilitate, aut illud capiendi quod sibi arduum et difficile erat, aut aliam divinitus adipiscatur gratiam quam necdum habebat. Humilitas enim, sicut virtutum emolumenta quæ non erant acquirat, sic adepta ne amittantur agit. Proinde sane, cum in omnibus sit necessaria humilitas Christianæ religionis charismatibus, in hoc præsertim Dominicæ traditionis sacramento utilis et admodum opportuna comprobatur, in quo tanta divinæ virtutis refulget gratia, ut humilitate potius quam humana capiatur industria. De cujus magnitudinæ terribili, magisque reverenda quam discutienda, in Dialogo Joannis et Basilii valde competenter disputatum est inveniri; sic namque inter cætera reperitur scriptum : « Fuerunt quidem terribilia atque horribilia etiam ea quæ in Veteri Testamento ante gratiam gerebantur in lege, ut puta tintinnabula, malograna, lapides in pectore ordinati, superhumeralia, mitra, cydaris, vestimentum talare, lamina aurea, sancta sanctorum, intusque silentium et solitudo reverenda. Verum, si quis ea quæ sunt in gratiæ ordinatione consideret, parva esse illa quæ præcesserunt terribilia judicabit, quodque de lege pronuntiatum est, etiam per hæc verum probabit, quoniam non sit glorificatum id quod glorificatum fuerat, propter excellentem claritatem. Nam, cum immolatum Dominum nostrum et incenso astantem videris sacerdotem, atque imprecantem, omnesque pariter pretioso illo imbui sanguine, adhuc te esse cum hominibus arbitraris, et non continuo animo translatus in cælos, omnemque de mente sensum carnis excludens, nuda anima, sensuque mundissimo ea

A quæ sunt in cælestibus contueris? » Et item : « Hoc igitur ministerium ita reverendum, quæ despiciere audebit insania? » Et paulo inferius : « Cum vero sacerdos Spiritum sanctum advocaverit, et reverendam illam immolaverit hostiam, communemque omnium Dominum subinde contigerit, ubi illum, dic mihi, nostra æstimatione ponemus? Tunc enim etiam angeli circumstant sacerdoti, et tribunal atque altaris locus cælestibus virtutibus adimpletur in honorem ipsius qui immolatur, quod quidem ex ipsis etiam quæ aguntur, ostenditur. Ego autem audivi, referente aliquo, quoniam presbyter quidam vitæ sanctitate mirabilis, et qui revelationes soleret videre, retulisset illi tale spectaculum aliquando vidisse, id est sacrificii tempore conspexisse angelorum multitudinem, sicut ei possibile erat intueri, stolis fulgentibus circumdantem, et altare coronantem, cum officio quo circa regem suum milites stare consueverunt. » Hæc autem illo exarata in libro ita se habent; in quibus quia revelatio divinitus ostensa continetur, alias, etiam diversis repertas in locis, narratum ire operæ pretium duximus; maximam enim legentibus utilitatem pollicentur.

PARS OCTAVA.

XXVII. Fuit namque matrona nobilis genere, moribus proba honestis, temporibus sancti papæ Gregorii, quæ aliquando, ut consueverat, oblationem ad altare detulit. Quam cum idem pontifex manibus suis consecrasset, ad horam communicandi ventum est. Cumque singuli pro ordinis sui dignitate Dominicam communionem accepissent, inter ceteros præfatæ mulieri portio Domini sacramento manu ejusdem præsulis porrecta est, ipso dicente : *Corpus Domini nostri Jesu Christi prosit tibi in vitam æternam*; ad hoc illa, recognita panis quem obtulerat particula, subrisit. Quamobrem pontifex cominotus manum continuit, oblationem in ara reposuit, sermonem de re ad populum fecit, deinde preci cum fideli clero incubuit, surgens quoque a terra, panem illum, ut erat, carnem factum reperit, quam mulieri dubiæ, et cæteris ostendit. Quibus ea, reor, admodum in fide robori profuit.

XXVIII. Illis itaque succincte decursis, aliud nihilominus mirabile, non minus utile, dignum videtur si ad memoriam breviter litteris mandetur. Quidam presbyter electus, vita et moribus clarus, cum divina sacramenta crebro ex devotione sacraret, præsumpta tandem spe impetrandi tum de divina pietate, tum de merito sedulæ servitutis suæ, inter agendum divina mysteria poposcit humiliter et sibi res quam frequentabat divinitus revelaretur. Cui humi strato lacrymisque infuso angelus repente apparuit, ut surgeret actutum imperavit, et quod petierat obtinuisse innotuit. Ad cujus imperium illico surrexit, puerum ubi panem reliquerat sanctificatum certissime vidit, quem, o mira res! trenulis manibus accepit, pectori proprio pressius applicavit, et os ejus ori suo osculaturus flebilis pie admovit,

sicque diutius desiderio ardenti Christum cernendo, A osculando et amplectendo satisfecit. Ad ultimum vero Dei Filium altari restituit, precibusque ut in pristinum redire formam dignaretur obtinuit, ac sic sacris ex more mysteriis participavit.

XXIX. Nequaquam vero prætereundum videtur quod beatus Hieronymus, cujus præcipua inter ecclesiasticos doctores auctoritas habetur, in libro quem Vitas Patrum nuncupari placuit, narrasse reperitur. Quidam seniorum magnus quidem vitæ merito, sed idiota, minusque in Scripturis eruditus de mysterio Dominico errabat; verum magis, ut dictum est, inscitia quam malitia. Quod cum aliis duobus Patribus innotuisset, et ipsis magna virtutum gratia et sapientiæ doctrina, ad eum ex condito venire maturant; cumque de veritate Dominici corporis et sanguinis ei persuadere vellent, nequaquam acquievit, sed: Nisi rem videro, inquit, non credo vobis. Quo audito qui convenerant et sinceritatem rustico illi seni insinuabant, tridui jejunium secum eidem indicunt, ac super hoc negotio Dominum rogaturi conventum solvunt. Sed statuto tempore una conveniunt; deinde ad ecclesiam, ubi divina agebantur mysteria, contendunt, ibi rei quam conceperant mente præstolantur exitum. Quibus solis quæ agebantur collata est intuendi gratia, aperte videlicet intellectualium luminum acie revelata; et quando positi sunt panes in altare, visus est illis tantummodo tribus tanquam puerulus jacens super altare. Cumque extendisset presbyter manus ut frangeret panem, descendit angelus de cælo, habens cultrum in manu et sacrificavit puerum illum, sanguinem vero ejus excipiebat in calice. Cum autem presbyter frangeret in parvis partibus panem, etiam angelus incidebat pueri membra in indicis partibus. Cum vero accessisset senex ut acciperet sanctam communionem, data est ipsi soli caro, sanguine cruentata, quod cum vidisset, pertimuit, et clamavit dicens: « Credo, Domine, quia panis qui in altare ponitur, corpus tuum est, et calix tuus est sanguis, » et statim facta est illa particula in manu ejus panis secundum mysterium; et sumpsit illud in ore agens gratias Deo. Tunc senes: « Deus, inquam, scit humanam naturam non posse humanis carnibus vesci, ideo proprietatem sui corporis et sanguinis, sub figura panis et vini, pia dispensatione latere voluit. »

XXX. Illud præterea, quod in libro De Vita sancti Basilii legitur, quia solvendo dubietatis modo plurimum opitulari credimus, narratiunculæ nostræ oportere inseri censuimus; quod ita se habere probatur. Hebræus quidam necdum in Christo renatus, sed divinatorum mysteriorum admodum curiosus, fideli populo latenter admistus ecclesiam aliquando subintravit, quæ ibi agerentur subtiliter exploraturus. Celebrante autem B. Basilio sancta sanctorum, cum ad horam distribuendi corpus Dominicum populo esset perventum, inter cæteros ad altare accessit, portionem de sacro mysterio carnem factam de

manu ministri accepit. Cumque ad calicem sumpturus de eo venisset, eum quoque sanguine repletum vidisset, tanti miraculi stupore attonitus domum rediit, ignoranti quæ egerat et inspexerat uxori expedivit. Qua credente, die postera ad Basilium destinavit, acta visaque diligenter exposuit, sanctum baptismum prudenter virtutem Christiani nominis expendens sibi dari poposcit, et citius obtinuit. Si cui autem movet scrupulum acta res dubietatis, quod pagano imo Judæo portio Dominici corporis et sanguinis dicitur revelata necdum credenti, idque inficiatur potuisse fieri, perpendat alia Salvatoris longe fortiora insignia pietatis. Quomodo ignoranti mundo carne velatus apparuit, qualiter pro impiis et peccatoribus mori pertulit. Attendat etiam in Actibus apostolorum paganis et gentilibus Spiritus sancti gratiam præter spem iudultam esse, animadvertetque nihil novi nihilque incredibile hac in re accidisse, quod aut veritatis excedat fidem, aut Salvatoris non deceat pietatem. De quo Scriptura continet: *Sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret*, videlicet ut crucis suspendium mortisque supplicium pro redimendo mundo perferret. Qui de Judæis ortus, quibus ut repromissus fuerat a Patre, missus est, sicut ipse ait: *Non sum missus nisi ad oves quæ perierant domus Israel*. Non ergo mirum si suorum ille sacramentorum arcana rexit, corporisque sui ac sanguinis proprietatem revelavit, pro quo se ex repromissione hæreditaria impendere redimendo voluit.

XXXI. Cujusdam quoque Judæi filius, cum inter Christianos pueros liberalium studiis litterarum exerceretur, quadam die ad basilicam gloriosæ et intemeratæ semperque Virginis Mariæ, ubi missarum agebantur solemnia cum coævis sodalibus accessit, participationem corporis et sanguinis Domini nostri Jesu Christi ibi cum infantibus infans ipse accepit; sicque domum redit patris, cui, inter amplexus, oscula, simpliciter quæ egerat retulit. Quibus auditis, pater impius. Christoque atque suis legibus inimicus, vehementer infremuit, pueroque minatus ait: Quia contra meam voluntatem egisti, ad ulciscendam violatæ legis nostræ injuriam, parricida jam nunc in te durus existam et crudelis. Quo dicto, apprehensum eum in fornacem propius ardentem injecit, sicque ligna ut vehementius exurere:ur adjecit. Interea mater hoc comperto, gemebunda quasi filium liberatura, ocus accurrit, sed præ vehementia flammarum nihil proficiens, dolore percita capitis velamen abiecit, sicque sparsis crinibus hac illacque discurrens, totam civitatem miseris plangoribus implevit. Ad cujus voces repente populus convenit, tantum facinus ex ordine didicit; unde ad fornacem indignatus accessit, flammam quantocius amovit, ac puerum qui inter flammam incolumis repertus est extraxit; patrem vero ejus tanti sceleris auctorem in easdem flammam deliberato simul consilio injecit, ubi divino iudicio usque ad ossa combustus in momento disperiit. Requisitus autem puer

utrum illa flammaram incendia senserit, « mulier, inquit, quæ in illa basilica, ubi panem de mensa accepit, parvulum in sinu gestabat, pallio me suo, ne ignis ille devoraret, operuit. » Illic nimirum patenter datur intelligi quod non solum Filium Dei, sed et sanctam Genitricem ejus puer ille inter sacra mysteria inspexerit, cujus postmodum fretus præsidio flammaram incendia mortisque discrimen evasit. Qui utique innocentia et simplicitate puerili de tanta visione nihil confingere, neque mentiri potuit; cui rei satis evidens præstat testimonium, indultum sibi divinæ liberationis beneficium. Sed inter hæc diligenti studio perpendendum quod, sicut huic puero divinitus est revelatum, utrum corpus sit Filii Dei sacrosanctum quod de mensa percipitur altaris mysterium, sanctæ quoque Genitricis ejus nonnunquam adesse præsentiam suumque percipientibus deferre patrociniū, quibus inter agendum simplicitatis et innocentiae non defuerit meritum, quæ apud Deum singularem charæ familiaritatis obtinent locum, sicut ipse Salvator ait: *Sinite parvulos venire ad me; talium est enim regnum.* Unde et discipulos suos, quos puros et simplices elegerat, pueros vocat dicens per prophetam: *Ecce ego, et pueri mei quos mihi donavit Deus.* Et in Evangelio: *Pueri, nunquid pulmentarium habetis?*

PARS NONA.

XXXII. Verum quia multa, etsi imperito dicendi genere, salva tamen sensuum veritate et fidei integritate, dicta sunt de Dominici sacramenti veritate, libet paucis conscientiam nostram excusatum ire; neque hæc simplicibus et quibus sensus profunditas vel librorum non suppetit copia simpliciter dictasse, fideliter intimare quod non ego solus videor præsumpsisse. Alii namque, idem nacti, occasionem venia dignam inveniuntur egisse, divino utique zelo compellente adversusque hostes perfidos Ecclesiæ multa conscripsisse, quorum maxima multitudo nostra tempestate Francorum occupaverat provincias, et veneno suæ perfidiæ circumpositas inficere moliebatur regiones et loca. Porro erroris hujus auctor videbatur, et caput quidam Berengarius, cui plures Francorum, nonnulli quoque Northmannorum, quos aut ipse docuerat aut in discendi studio aliquantisper juverat, plurimum favoris dependebant.

XXXIII. Is autem Dominicæ Incarnationis anno millesimo quinquagesimo tertio Northmannorum finibus irrepsit, et ad cœnobium quod Pratellis nuncupatur appulit, catholicoque viro, qui idem strenue regebat cœnobium, a quo et honeste satis exceptus fuerat, multa blasphemus impie delatavit. Quod ipse quoque, eodem abbate, Ansfredo nomine, referente, dum apud me super tanta impietate valde quereretur, non multo post agnovi. In multis itaque subtiliter ab eodem abbate pertentatus, in multis perinde reprehensibilis et perfidus est repertus; qui inde digressus, Northmannorum principem festinus adiit, quem sua quoque irretire perfidia subtiliter

attentavit. Verum ille, licet ætate adolescentiæ necdum excederet annos, tamen illum, quia catholice fidei merito præditus erat et gratia, callide suspensedit, secumque quoad regni sui ad mediterraneum deveniret sedem, Briotnam [at., Brionam] vocabulo, detinuit, ubi undique coactis catholicis ac sapientibus viris, super eadem re disponebat conflictum haberi. Eo ergo ventum est, et res sequenti die ventilanda proposita. Cumque multi ex tota Northmannia sapientes, qui plurimi et clari habebantur, convenissent, præfatum hæresiarcham Berengarium cum alio quodam quem secum adduxerat clerico, in cujus eloquentia victoriæ sibi spem posuerat, ita coram omnibus confutaverunt atque evidenti ratione superaverunt, quatenus eis silentium imponent, verborumque, quibus fidem catholicam tuebantur, assensum ab eis extorquerent. Berengarius autem, tandem non sine pudore evadens, Carnotum petiit, ubi positus de eadem quæstione se consulentibus (audita quippe jam longe lateque acta res fuerat) clericis ejusdem urbis nulla respondit; cum vero sibi opportunitas daretur, se responsurum promisit. Unde non multo post litteras, quas et ipse legi, dictavit, in quibus multa absurda fideique catholice aliena anhelus declamavit, inter quæ Romanam Ecclesiam, caput videlicet totius Christianitatis, multa temeritate hæretico vocabulo denotavit, cum qua rectorem ejus, dominum scilicet papam Leonem, cujus fides catholica, spectabilis sapientia, laudabilis habebatur industria, quem non excepit, pariter infamavit, seque ad utrumque convincendum, dum respondere differret, interrogantibus intendisse retulit; tunc quippe instabat constituta dies concilii postmodum Vercellis habiti. Has itaque litteras puritatis, ut sibi videbatur, plenas, sed revera multa vanitate refertas, Carnotensibus, qui sibi quæstionem intentaverant, destinavit. Cum autem tanti mali fama crebresceret, et omnium corda fidelium vehementius percelleret, perque multos hujusmodi virus latenter et aperte jam serperet, contigit ut ad aures etiam regis Francorum Henrici perveniret. Qui consultu regni pontificum procerumque concilium Parisiis cogi decimo Kalendas Novembri præcepit, ac præfatum Berengarium, ut aut sua dicta Patrum auctoritate firmaret multis sibi obnitentibus, aut, si ea defendere nequiret, in catholicam, cui obviare non posset, fidem prudenter transiret, interesse tantorum cœtui Patrum imperavit. Interea conducta venerat dies, frequensque conventus præsulum ac reliquorum sancti ordinis clericorum, necnon nobilium laicorum Parisiis factus est, sed jam dictus Berengarius malæ conscientiae percussus terrore, ut jussus erat, eo venire distulit, seque cum Brunone, suo videlicet episcopo Andegavensi, sub quo archidiaconiungebatur honore, pro eo maxime continuit, quia eodem errore, utpote tanti viri credulus, et ipse noscebatur involvi. Interea præsul Aurelianensis quosdam apices in scheda hanc parva digestos in conspectu omnium et regis (inter-

erat enim) protulit : « Et præcipiat, inquit, vestra sanctitas has litteras, a Berengario editas, si libet, recitari, quas ego quidem ab ipso nequaquam accepi, sed cum eas cuidam suo familiari, nomine Paulo, per veredarium dirigeret, violenter rapui; » quibus susceptis et ad recitandum traditis, omnium aures eriguntur, ora in silentium componuntur, corda ad intelligendum quæ continebantur in eis præparantur. Sed inter legendum multum repente fit murmur, et per singula absurdi sensus verba gravis instrepsit fremitus. Itaque omnibus talis lectio, quoniam nequissima sordebat hæresi, vehementer displicuit, damnato proinde communi sententia talium auctore, damnatis ejus complicitibus, tum codice Joannis Scoti, ex quo ea quæ damnabantur sumpta videbantur. Concilio soluto discessum est ea conditione, ut, nisi respiceret ejusmodi perversitatis auctor, cum sequacibus suis ab omni exercitu Francorum præeuntibus clericis, cum [forte, in] ecclesiastico apparatu instanter quæsit, ubicunque

convenissent eo usque obsiderentur, donec aut consentirent catholicæ fidei, aut mortis pœnas luituri caperentur. Quamobrem territi, non multo post in concilio super fidei suæ statu conventi, ita se sicut Ecclesia tenet catholica credere fideliter et sapere publice professi sunt. Delatisque sanctorum pignoribus, ut omnibus satisfacerent atque de veritate fidei quam professi fuerant eos qui aderant certos facerent sacramentum dederunt. Sed omissa de talibus relatione, quos post hæc ad apostasiam et priorem vomitum audivimus redisse, libelli hujus tenorem, in quo fidei nostræ sinceritatem, juxta antiquorum Patrum auctoritatem, multis eorum exemplis adhibitis, ut potuimus, fideliter ostendimus, tandem claudamus, Dominum omnipotentem totis præcordiis glorificantes, cujus est donum et gratia, ut fideliter credamus et bene agamus, qui vivit et regnat in Trinitate unica et unitate perfecta per omnia sæcula sæculorum.

EPITAPHIUM AINARDI ABBATIS DIVENSIS,

Auctore DURANDO.

(ORDERIC. VITAL., *Hist. eccles.* lib. IV, apud DUCHESNE, *Historiæ Northmannorum Scriptores*, pag. 545.)

Hic jacet Ainardus redolens ut pistica nardus
 Virtutum multis floribus et meritis.
 A quo fundatus locus est hic, ædificatus
 Ingenti studio, nec modico pretio.
 Vir fuit hic magnus, probitate suavis et agnus,
 Vita conspicuus, dogmate præcipuus,
 Sobrius et castus, prudens, simplex et honestus,

C Pollens consilio, clarus in officio.
 Mentis huic gravitas erat et maturior ætas,
 Canaque cæsaries, sed tenuis facies.
 Quem nonus decimus Februo promente Kalendas,
 Abstulit ultima sors, et rapuit cita mors.
 Pro quo qui transis supplex orare memor sis,
 Ut sit ei saties alma Dei facies.

EPITAPHIUM MABILIAE COMITISSÆ,

ROGERII DE MONTGOMERICO UXORIS,

Auctore DURANDO.

(ORDERIC. VITAL., *Hist. eccles.* lib. V, ubi supra, p. 578.)

Alta clarentum de stirpe creata parentum
 Hæc tegitur tumba maxima Mabilia.
 Hæc inter celebres famosa magis mulieres
 Claruit in lato orbe sui merito.
 Acrior ingenio, sensu vigil, impigra facto,
 Utilis eloquio, provida consilio.
 Exilis forma, sed grandis prorsus honestas,

D Dapsilis in sumptu, culta satis habitu.
 Hæc scutum patriæ fuit, hæc munitio marchæ,
 Vicinisque suis grata vel horribilis.
 Sed quia mortales non omnia possumus omnes,
 Hæc periit gladio, nocte precepta dolo.
 Et quia nunc opus est defunctæ ferre juvamen,
 Quisquis amicus adest subveniendo probet.